

Palimpsesti u prozi Pawela Huellea

Zlatunić, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:890360>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-08**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOST
KATEDRA ZA POLJSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Kristina Zlatunić

PALIMPSESTI U PROZI PAWEŁA HUELLEA

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Filip Kozina

Zagreb, 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Paweł Huelle – život i djelo	5
3. Književnost „malih domovina“	8
3.1. Promjene u tradiciji „malih domovina“	10
4. Gdanjsk – od Slobodnog Grada do kolijevke Solidarnosti i pada komunizma	13
4.1. Slobodni Grad Danzig	13
4.2. Gdanjsk za vrijeme Drugog svjetskog rata.....	16
4.3. Obnova Gdanjska nakon 1945.	17
4.4. Mjesto početka kraja komunizma.....	18
5. Ars memoriae i kultura sjećanja	20
5.1. Fenomen pamćenja i sjećanja.....	21
5.1.1. Figure sjećanja.....	24
5.1.2. Mjesta pamćenja.....	25
6. Strategije pamćenja u prozi Paweła Huellea	27
6.1. Grad kao palimpsest prošlosti i multikulturalnosti.....	27
6.1.1. Ulice kao mjesta pamćenja.....	31
6.1.1.1 Ulica Polanki	33
6.1.2. Groblje kao mjesto pamćenja	35
6.2. Predmeti kao nositelji pamćenja.....	37
6.2.1. Stol kao figura sjećanja	37
6.2.2. Fotografija kao figura sjećanja	39
6.2.3. Novac kao predmet pamćenja	41
7. Zaključak	43
8. Bibliografija	44
9. Sažetak	47

1. Uvod

"Pisanie jest sztuką opowiadania historii."

Paweł Huelle

Ime Paweła Huellea u poljskoj se književnosti veže uz generaciju pisaca „rođenih poslije Jalte“ te uz književnost „malih domovina“. Tu generaciju čine pisci rođeni potkraj ili nakon Drugog svjetskog rata, koji su se na poljskoj književnoj sceni pojavili krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća.

Padom komunizma u Poljskoj, totalitarnog režima koji je desetljećima držao monopol nad gotovo svim aspektima društvenog života, dolazi do promjena na poljskoj književnoj sceni. Početak tih promjena označila je pojava romana *Gdje je David Weiser?* 1987. godine, koji je proglašen najvažnijim književnim debijem osamdesetih godina i koji je na neki način otvorio novo poglavlje poljske književnosti. Oslobođena, od cenzure i komunističkih ideoloških načela, književnost počinje opisivati i otvarati poglavlja poljske povijesti koje je totalitarni režim pokušao preoblikovati ponovnim pisanjem i krivotvorenjem. Prvenstveno se počinju pojavljivati pitanja vezana za identitet i pamćenje prošlosti, koji su dotad bili krojeni komunističkom rukom. Završetkom razdoblja komunizma u Poljskoj 1989. godine, u književnosti se počinju pojavljivati dotad zabranjene teme, poput njemačke prošlosti grada Gdanjska, repatrijacija i progona Nijemaca nakon Drugog svjetskog rata pri čemu se prošlost pokazuje prepunom praznih mjesta koja treba rekonstruirati kako bi se iznova pronašao i povratio vlastiti identitet.

Usporedno s povratkom u prošlost i potragom za vlastitim identitetom, razvila se iznimno popularna književnost „malih domovina“, u kojoj književnu renesansu doživljavaju gradovi, koji dotad nisu imali svoje mjesto na poljskoj književnoj karti, poput Gdanjska, Wrocława, Šleske itd. i koji svojim pričama služe u izgradnji vlastitih mitova. U Huelleovom slučaju riječ je o Gdanjsku, gradu na rijeci Motlavi, u kojem se rodio, odrastao te u kojem i danas živi i kojem je podredio čitavu spisateljsku ostavštinu.

Gdanjsk, grad burne prošlosti, nekoć Slobodni i prosperitetan hanzeatski grad, enklava u kojoj su zajedno živjeli Poljaci, Nijemci, Kašubi, Židovi i menoniti, predmetom je mitizacije u Huelleovim djelima jer Gdanjsk u kojem se Huelle rodio i odrastao je Gdanjsk, razoren ratnim razaranja, i netom vraćen Poljacima nakon Drugog svjetskog rata, Gdanjsk

iz kojeg je protjerano njemačko stanovništvo i Gdanjsk u kojem je vladala komunistička propaganda Gdanjska kao oduvijek poljskoga grada. Grad je u Huellovim djelima prikazan upravo tako, kao poljsko-njemačko-kašubski spoj međuratne tradicije Slobodnoga grada i poslijeratne antinjemačke historije.

Različite kulture i društveno-političke prilike ostavljale su svoje tragove na izgled Gdanjska, tvoreći svojevrsni palimpsest u kojem su zapisani, jedan preko drugog, slojevi prošlosti. Opisujući grad kao palimpsest, otkrivajući te tragove, odnosno skidanjući slojeve upoznajemo njegovu bogatu (multi)kulturnu prošlost.

Književni svijet Gdanjska i okolice Huelle gradi na temelju povijesnih i vlastitih, proživljenih iskustava i sjećanja, ali i onih „posuđenih“, od njegovih roditelja, djedova i baka.

Upoznavanje i rekonstruiranje te „zabranjene“ prošlosti grada, njegovih ulica, građevina i stanovnika pokazuje se ključnim faktorom za spoznavanje vlastita identiteta. Osnova svakog kulturnog identiteta je pamćenje. Pamćenje je uvijek društven fenomen, a prostorni je aspekt nužan za oblikovanje kolektivnog identiteta putem kolektivnog pamćenja.

U ovom ću radu analitički obuhvatiti dvije zbirke pripovijetki: *Prva ljubav i druge pripovijetke* i *Pripovijetke za vrijeme preseljenja* i roman *Gdje David Weiser?* polazeći od pretpostavke da sjećanje i pamćenje imaju presudnu ulogu u spoznavanju i izgradnji individualnog i društvenog, a samim time i nacionalnog identiteta. Pokušat ću što detaljnije opisati i prikazati na koji način ljudi pamte, a grad i predmeti utječu na percepciju ljudskog pamćenja i kakvu ulogu u tome ima književno i kulturno pamćenje koje prošlost promatra kao palimpsest.

2. Paweł Huelle – život i djelo

„U mojim žilama teče austrijska, švedska, mađarska, židovska, ukrajinska i poljska krv.“¹

Paweł Huelle nedvojbeno je jedan od najvažnijih i najprevođenijih suvremenih poljskih pisaca. Njegovo se ime prvenstveno veže uz grad Gdanjsk, grad u kojem je rođen, odrastao i danas živi i kojem je podredio čitavo svoje književno stvaralaštvo.

Prozaik, pjesnik, književni kritičar Paweł Huelle rođen je 10. rujna 1957. godine u Gdanjsku. Huellovi roditelji, otac Tadeusz, inženjer i majka Irena, povjesničarka, doselili su u Gdanjsk 1945. godine. Huelle je odrastao u Gornjem Wrzeszczu, u ulici Chrzanowskiego i imao je „obično djetinjstvo u vrlo neobičnom mjestu“.² Odrastao je u „tipičnoj obitelji ondašnjih intelektualaca“.³

Srednjoškolsku naobrazbu stekao je u Općoj gimnaziji u Wrzeszczu. Po završetku mature, 1976. godine, upisao je studij polonistike na Sveučilištu u Gdanjsku. Huellova mladost protekla je u ozračju pokreta Solidarnost (*Solidarność*⁴) i štrajkovima u Brodogradilištu Gdanjsk. Po završetku studija polonistike, u srpnju 1980. godine, tijekom štrajka u brodogradilištu Gdanjsk, Huelle i njegov prijatelj ponudili su štrajkašima svoju pomoć u vidu razvoženja letaka noću. Puno veću i važniju ulogu imao je kao urednik časopisa *Tygodnik Biura Informacji Prasowej NSZZ Solidarność*. Suradivao je s *underground* časopisima, poput časopisa *Podpunkt*.

Od 1983. do 1986. godine predavao je poljski u raznim školama u Gdanjsku, nakon čega je, malo više od godinu dana, radio kao urednik u izdavačkoj kući *Almapres*. Bio je suosnivačem, a kasnije i urednikom gdanjskog časopisa *Punkty Mówione* (1986.-1988.).

¹Donata Subbotko, *Bez anioła dawno bym się roztrzaskał*. Dostupno na:

http://wyborcza.pl/magazyn/1,124059,15331823,Bez_anioła_dawno_bym_sie_roztrzaskał.html?disableRedirects=true (pristupljeno: 05.09.2017.)

²Małgorzata Małaszko., *Paweł Huelle o sobie*. Dostupno na:

<https://www.polskieradio.pl/8/380/Artykul/411855,Paweł-Huelle-o-sobie> (pristupljeno: 05.09.2017.)

³Donata Subbotko, *Bez anioła dawno bym się roztrzaskał*, isto.

⁴Puni naziv: *pol.* Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, *hrv.* Nezavisni samoupravni sindikat „Solidarnost“.

Od 1987. predavao je filozofiju na Medicinskoj akademiji u Gdanjsku. Dvije godine kasnije postao je članom PEN Kluba. Nakon 1989. godine radio je na televiziji u Gdanjsku, te je od 1994.-1999. bio na funkciji direktora gdanjskog studija Poljske televizije. Bio je i stalni suradnik u časopisima *Twórczość*, *Tygodnik Powszechny*, *Gazeta Gdańska*. Također je pisao feljtone za časopis *Gazeta Wyborcza*.

Paweł Huelle ipak je svoju karijeru posvetio ponajprije književnosti. Njegove prve pripovijetke, pjesme i književne kritike mu je od 1983. objavljivao mjesečnik *Twórczość*, u kojem je debitirao recenzijom knjige Andrzeja Brauna *Rzeczpospolita chwilowa*. Njegova prva djela su mu također bila objavljivana u gdanjskom dvotjedniku *Gwiazda Morza* i u časopisu *Tygodnik Kulturalny*.

No na pravi uspjeh je Huelle morao pričekati do 1987., kada mu je objavljen njegov debitantski roman *Gdje je David Weiser?* (*Weiser Dawidek*). Roman je bio pozitivno prihvaćen od strane publike i književnih kritičara. Kritičar Leszek Żuliński je 1988. u svojoj recenziji napisao kako Huelleov debi „potpuno iznenađuje svojom refleksivnom i umjetničkom zrelošću – nije nimalo banalan i najavljuje originalni autorov talent – između ostalog i domišljanjem novih formula za doživljavanje i shvaćanje svijeta – demaskacijom je brojnih utopija mlade proze koja je postala žrtvom vlastitih pseudoeksperimenta“.⁵ Roman, preveden na brojne jezike⁶, ekraniziran je 2000. godine pod redateljskom palicom Wojciecha Marzewskog pod imenom *Weiser*.

Nakon romana *Gdje je David Weiser?*, nastavio je pisati romane i pripovijetke smještene u realijama i topografiji Gdanjska. Godine 1994. objavljena mu je zbirka pjesama *Wiersze* za koju je književni kritičar Krzysztof Masłoń napisao: „Većina pjesama u ovoj zbirci dokumentira povratak u djetinjstvo, u obitelj i oduvijek poznata mjesta. Mjesta iz drugog svijeta, više ispričana nego upamćena, više mitska nego stvarna“.⁷

Devedesetih godina izlaze mu dvije zbirke pripovijetki: *Opowiadania na czas przeprowadzki* (1991), *Pierwsza miłość i inne opowiadania* (1996) i zbirka feljtona i eseja *Inne historie* (1999). Nakon devedestih godina izlaze mu romani *Mercedes-benz*, *Z listów do*

⁵ Paweł Hulle, *Stol*, 15 dana, God.37 (1994.), br.3, str. 34-38, preveo Dalibor Blažina

⁶ Češki, engleski, finski, francuski, hebrejski, nizozemski, norveški, njemački, ruski, španjolski, švedski i talijanski jezik.

⁷ Marcin Jerzyna, *Paweł Huelle (ur. 1957)*, Teatrnn.pl, <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/pawel-huelle-ur-1957/> (pristupljeno 15.09.2017.)

Hrabala (2001), *Castorp* (2004), *Ostatnia wieczera* (2007), *Śpiewaj ogrody* (2014) i dvije zbirke pripovijetki: *Byłem samotny i szczęśliwy* (2003) i *Opowieści chłodnego morza* (2008).

Paweł Huelle također je autor nekoliko dramskih djela: *Kto mówi o czekaniu?* (1994), *Ostatni kwadrans* (2000), *Kąpielisko Ostrów* (2001), *Sarmacja* (2008), *Zamknęły się oczy Ziemi* (2011), i koautor filmskih scenarija: *O dwóch takich, co nic nie ukradli* (1999), *Wróżby kumaka* prema romanu Güntera Grassa (2005) i *NZS. Tak się zaczęło* (2005).

Paweł Huelle dobitnik je brojnih nagrada. Za svoj debitantski roman *Gdje je David Weiser?* dobio je nagradu *Gdańskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuki* (1987), zatim *Nagroda Młodych* za najbolji debi 1987. godine, te nagradu *Zaklade Kościelskich* u Ženevi 1988. godine. Dobitnik je prestižne njemačke nagrade Andreasa Gryfiusa za zbirku pripovijetki *Opowiadania na czas przeprowadzki*. Godine 1994. dodijeljena mu je nagrada poljskog *PEN Kluba* za pjesničko, prozno i esejističko stvaralaštvo. Dobitnik je nagrade *Zaklade Alfreda Jurkiewskiego* (1996.), *Paszport Polityki* za roman *Mercedes-Benz. Z listów do Hrabala* (2001.), nagrade *Miast Partnerskich Torunia i Getyngi im. S. B. Lindego* (2005.), nagrade *Gdańskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuki* za roman *Ostatnia Wieczera* (2008.), nagrade gradonačelnika grada Gdanjsk *Neptun* (2010) i naposljetku nagrade *Splendor Gedanensis* (2015). Godine 2012. odlikovan je časničkim križem *Order Odrodzenia Polski*⁸.

Paweł Huelle danas živi u Gdanjsku sa svojom ženom, slikaricom Idom Łotockom-Huelle i radi kao slobodni književnik.

⁸ Civilno i državno odlikovanje za izvanredna postignuća na području obrazovanja, znanosti, sporta, kulture, umjetnosti, koje dodjeljuje predsjednik Republike Poljske.

(Usp: https://pl.wikipedia.org/wiki/Order_Odrodzenia_Polski)

3. Književnost „malih domovina“

Devedesete godine bile su godine velikih očekivanja. Pad komunizma, promjena političkog i ideološkog sistema, ukidanje cenzure, sloboda tiska, otvorili su vrata za velike promjene unutar književnosti. Prije svega se očekivalo da književnost ispriča i razjasni poljsku prošlost i sadašnjost koja je godinama bila zakrivena koprenom laži i prešućivanja. To je, po mišljenju kritičara, pošlo za rukom tek nekolicini autora jer se mnogi pisci, sada kada nisu više imali zajedničkog neprijatelja protiv kojeg bi se borili, nisu uspjeli snaći na slobodnom književnom tržištu.

Kako navodi Ostaszewski, nakon pada Narodne Republike Poljske započelo je razdoblje nesigurnosti. Završilo je razdoblje vladavine romantičarske paradigme u kulturi, stoga ne čudi da su se pojavili problemi vezani uz identitet. „Život u državi realnog socijalizma pružao je mogućnost jednostavne identifikacije, zahvaljujući jasnoj podjeli društva na „njih“ i „nas“; onih koji služe sistemu i onih koji ga se trude na razne načine osporiti“.⁹ Novonastale promjene na društveno-političkom planu dovele su do preispitivanja vlastitog identiteta i vlastitih korijena. Uz pitanja *tko sam?* i *odakle potječem?* pojavilo se i pitanje pamćenja prošlosti, koja se pokazala „prepunom „praznih mjesta“, nedorečenosti i tajni koje valja rekonstruirati i tak iznova utemeljiti u svijesti da bi se upravo u njoj potvrdio vlastiti identitet“.¹⁰ U potrazi za odgovorima na ta pitanja odlazilo se u prošlost, prije svega u djetinjstvo, stoga je važnu ulogu odigrala inicijacijska književnost odrastanja. Preko nje su se otkrivale „naslage“ prošlog razdoblja, popunjavale „bijeke mrlje“ iz prešućivanih tema NRP-a, kao što su višenacionalna prijeratna Poljska, protjerani Nijemci nakon '45. ili Židovi '68., suradnja s partijom ili problemi zbog nesuradnje.

U skladu s povratkom u prošlost i potragom za korijenima, razvila se i iznimno popularna i čitana književnost „malih domovina“, koja u poljskoj književnosti ima dugu tradiciju. Kao preteča proze „malih domovina“ navode se djela nastala nakon Drugog svjetskog rata, kako u emigraciji tako i u domovini, i ticala su se „privatnih domovina“. Naime, „male domovine“, odnosno „privatne domovine“, prvenstveno su se odnosile na područje istočnog pograničja Poljske (*Kresy Wschodnie*), kao izgubljenog raja.

⁹Robert Ostaszewski., *Lokalni hodowcy „korzeni”* u: *Dekada Literacka*, br. 7-8, 2002., str. 42-43

¹⁰Dalibor Blažina, *U auri dušnog dana: ogledi i rasprave o poljskoj književnosti i njezinoj hrvatskoj recepciji*, Hrvatsko filološko društvo, 2005., str. 239

Ključnu ulogu za razvoj te književnosti imala je objava antologije *Kraj lat dziecinnnych* Mieczysława Grydzewskog, 1942. godine u Londonu. U antologiji su obuhvaćena djela pisaca u emigraciji, u kojima prevladava čežnja za domom kojeg više nema i žaljenje za prošlim vremenima. U antologiji je, među ostalim, svoje mjesto pronašao i poznati esej Jerzyja Stempowskog *W dolinie Dniestru*.

U pisce „privatnih domovina“ ubrajamo Czesława Miłosza („*Rodzinna Europa*“, „*Dolina Issy*“), Stanisława Vincenza („*Na wysokiej poloninie*“), Józefa Wittlina („*Mój Lwów*“), Juliana Strykowskiog („*Austeria*“), Leopolda Buczkowskog („*Czarny potok*“, „*Proza żywa*“), Andrzeja Kuśniewicza („*Strefy*“, „*Mieszaniny obyczajowe*“, „*Nawrócenie*“), Tadeusza Konwickog („*Bohiń*“, „*Kronika wypadków miłosnych*“) i dr.¹¹

U književnosti, „male domovine“ predstavljaju posebna mjesta, mjesta ukorjenjenja, mjesta povezana s djetinjstvom, odrastanjem, prvim uspomnama i obiteljskom prošlošću. Prema profesoru Leszku Kołakowskiom „mala domovina“ je: „grad ili selo u kojem smo se rodili, centar svijeta. Mali prostor u kojem se krećemo – naši domovi, ulice, groblja, crkve, mali prostor izgrađen velikim ljudskim naporom, ratovima razaran i obnavljan, centar svijeta“.¹² Male domovine nisu samo geografski pojam, one predstavljaju mjesto koje ostaje netaknuto usprkos svim nedaćama, poput migracija stanovništva i ratova, jer neprestano živi u našem sjećanju. Često je riječ o mjestima koja više ne postoje na topografskim kartama, ali koja ostaju urezana u pamćenje kao enklava reda, mira i harmonije. Male domovine predstavljaju fiksnu i nepromjenjivu uporišnu točku, ali i sigurno utočište, koje nam je najpotrebnije u trenutcima kataklizme. Mala domovina je nezamjenjivo mjesto, pripisano svakom čovjeku jednom za svagda jer se možemo roditi samo u jednom mjestu. Male domovine mogu imati razna značenja u raznim kontekstima, između ostalog kao povratak u izgubljena mjesta rođenja ili kao traženje vlastita identiteta.

Potruga za korijenima, odlazak u prošlost, odnosno u razdoblje djetinjstva omogućio je autorima bijeg od stvarnosti, bijeg od sadašnjosti. „Čim više je svijet oko nas postajao nepodnošljiv, kaotičan i nepredvidiv, tim radije se odlazilo u sretan kraj djetinjstva, otkrivalo

¹¹ Elżbieta Dutka, *Zapisywanie miejsca. Szkice o Śląsku w literaturze przełomu wieków XX i XXI*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 2011., str.13

¹² *Mala Ojczyzna*. Dostupno na: http://teatrnn.pl/leksykon/node/983/ma%C5%82a_ojczyzna (pristupljeno: 16.09.2017.)

se obnovljeno blago kulturnih palimpsesta, organizirali nostalgični izleti u prošlost¹³. No kada se pokazalo kako je povratak u razdoblje djetinjstva nemoguć, na scenu je stupila nostalgija, lajtmotiv u poljskoj književnosti devedesetih godina. Usporedno s tim idealizacija onoga čega više nema: male domovine. Za većinu autora, pa tako i za Huellea, njihove „male domovine“ imale su inspiracijsku i mitotvornu ulogu.

3.1. Promjene u tradiciji „malih domovina“

Za početak književnosti „malih domovina“ u prozi devedesetih godina smatra se pojava romana *Gdje je David Weiser?* Pawela Huellea 1987. godine¹⁴ i romana *Uništenje Piotra Szewca*. Huelleov prvijenac dočekan je kao iznimno osvježeno nakon tzv. „crne rupe '80-ih“.¹⁵ No Huelleov debi nije izazvao samo oduševljenje kritike, bilo je i kritičara, koji su Huelleov debi uspoređivali s romanom *Limeni bubanj* („*Blaszany bębenek*“) kašubsko-njemačkog književnika Güntera Grassa i na temelju toga ga optuživali za plagiranje, na što im je Huelle odgovorio kako je njegov roman „proba dijaloga s mojim omiljenim djelom Grassa *Mačka i miš* („*Kot i mysz*“)“.¹⁶

Promjene u tradiciji „malih domovina“ započele su krajem osamdesetih godina i nastavile su jačati sve do kraja devedesetih godina. Kako navodi Czapliński, promjene su išle usporedno s procesom konvencionalizacije – idealiziranja prošlosti, pronalaska Atlantida, portretiranja izgubljenih domovina kao stvarnih Arkadija.¹⁷ U prozi „malih domovina“ devedesetih godina prvenstveno dolazi do promjena na književnoj karti Poljske. Pisци počinju opisivati do tada nepoznate na poljskoj književnoj karti veće i manje gradove i regije,

¹³ Robert Ostaszewski., *Lokalni hodowcy „korzeni”*, isto, str. 43

¹⁴ Iako je roman dovršio 1984. godine, roman je ugledao „svjetlo dana“ tek tri godine kasnije, zbog, kako je rekao sam Huelle, nespremnosti tadašnje vlasti u Poljskoj.

¹⁵ Poljsku književnost osamdesetih godina, književni kritičar Tadeusz Nyczek nazvao je „crnom rupom“ s obzirom da, prema njegovom mišljenju, u tom razdoblju nije nastalo niti jedno djelo koje bi dovoljno vjerodostojno i estetski uvjerljivo prikazalo iskustvo „Solidarnosti“ i ratnog stanja.

¹⁶ Joanna Szwedowska, *Gdańsk, czyli historia znikania*. Dostupno na:

<http://www.polskieradio.pl/8/3668/Artykul/1221168.Pawel-Huelle-wojna-wymazala-Polakow-z-Gdanska>

(pristupljeno 16.09.2017.)

¹⁷ Przemysław Czapliński, *Literatura małych ojczyzn – koniec i początek*, u: *Pisać poza rok 2000. Studia i szkice literackie*, red. A. Lam, T. Wroczyński, Warszawa 2002., str. 112-113

otkrivati kulturne palimpseste, prekopavati obiteljske arhive, rekonstruirati vlastite korijene. Interes pisaca prelazi iz istočnog pograničja Poljske, tzv. *Kresy Wshodnie*, na teren suvremene Poljske, točnije na „ponovno vraćene“ zemlje na zapadu i sjeveru Poljske, tzv. *Ziemie Odzyskane*¹⁸ (Gdańsk, Wrocław). Istočno pograničje Poljske (*Kresy Wschodnie*), ako se pojavljuje u prozi, pojavljuje se tek kao domovina predaka i predstavlja dio povijesti o korijenima koju se želi rekonstruirati, a ne vlastiti izgubljeni zavičaj.¹⁹

U Huelleovim se djelima tako često pojavljuje Lavov, odakle potječe njegova obitelj s očeve strane. Roditeljski gubitak male domovine ostavlja velike posljedice na živote djece i unuka. Upravo pamćenje, odnosno rekonstrukcija obiteljske genealogije ima veliku ulogu u oblikovanju autorova vlastita identiteta. Tako pripovjedač zahvaljujući pričama svog djeda Karola Huellea upoznaje Lavov, grad u kojem sam nikad nije bio. Tako iskustva njegova djeda, simbolički postaju i njegova iskustva, postaju sastavnim dijelom njegova života, njegove povijesti i identiteta.

„(...) to nie jest twoje miasto, nie, ono zostało tylko w snach, zdradzone dawno i sprzedane, być może pozostały drzewa, mury, cmentarze, być może jest ta sama ławka w parku, na której siadywałeś, ten sam uliczny kurz sierpniowy, co mogę ci powiedzieć, co zrobić jeszcze raz dla ciebie? Głośno wymieniać tamte nazwy, które dla mnie nie oznaczały nic więcej oprócz pustych dźwięków? Kopuły Bernardynów w pierwszym śniegu, na Łyczakowie brzęk uprzęży, łagodny oddech Karpat za plecami, ukraińska śpiewka?... Zapomnij o tym, zapomnij!“²⁰

Krzysztof Uniłowski drži kako su književnost pograničja (*literatura kresowa*) pisali „izgnanici“, dok o „malim domovinama“ pišu „doseljenici“.²¹ Sukladno tomu Czaplinski, unutar proze devedesetih godina, razlikuje dvije grane: književnost „domovine predaka“ (*ojczyzny przodków*) i književnost „nove ukorijenjenosti“ (*nowego zakorzenienia*), kojoj

¹⁸ *Ziemie Odzyskane* je termin koji se nakon Drugog svjetskog rata koristio za zemlje, koje su prije 1939. godine pripadale Njemačkoj (uključujući Slobodni grad Gdańsk) i koje su nakon potsdamskog sporazuma vraćene u sastav Poljske. Termin *Ziemie Odzyskane* zapravo je propaganda koju je širila komunistička partija za potvrđivanje teze o povratku prastarih piastovskih zemalja, koje su protuzakonito ugrabili Nijemci. (Usp: Joanna Szydłowska, *Kategoria pogranicza jako "testament Ziemi Zachodnich i Północnych"*, Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 3-4, 2007-2008, str. 221-229)

¹⁹ Przemysław Czaplinski, *Literatura małych ojczyzn – koniec i początek*, isto, str. 112-113

²⁰ Paweł Huelle, *In Dublin's fair city u: Opowiadania na czas przeprowadzki*, PULS Publications, 1991., str. 102

²¹ Elżbieta Dutka, *Zapisywanie miejsca. Szkice o Śląsku w literaturze przełomu wieków XX i XXI*, isto, str. 15

pripada Huelle, koja problematizira proces ukorijenjenja u novo mjesto, upoznavanja nove domovine i otkrivanja povijesti nekadašnjih stanovnika toga mjesta (npr. Nijemci, Židovi, menoniti, Kašubi u Huellovim pripovijetkama). Obje grane književnosti počivaju na osjećaju nostalgije, bilo za malom domovinom svojih roditelja i djedova, nekadašnjim stanovnicima ili višekulturnom prošlošću regije. „Dakle, ako je mehanizam nostalgije bio u starijih pisaca pokretan nepravdom počinjenom Poljacima, sad se povijesna krivnja nivelira: predmetom suosjećanja postaju Nijemci, a čitav se korpus nostalgične književnosti pretvara u simboličku slika izgnanstva – izgnanstva kao sudbine čovjeka u 20. stoljeću“.²² U oba slučaja objekt gubitka je ne toliko gubitak geografskog prostora, koliko s njim povezan osjećaj identiteta i vlastitog „ja“. „U 20. stoljeću, stoljeću iseljenja i preseljenja, uništenja i otrgnuća od rodni krajeva, domovina je promijenila svoju narav: postala je nepostojećom. Umjesto konstante smještene u konkretnom prostoru, postala je gubitkom u čovjeku, oduzetim dijelom njegove duhovnosti, patnjom zbog čežnje“.²³

Književnost „malih domovina“ stvorila je niz, do tada nepoznatih ili manje poznatih, gradova, te je pokazala kako i najmanja područja imaju svoje „bardove“. Uz već spomenuti Gdanjsk koji se pojavljuje u prozi Paweła Huellea i Stefana Chwina, pojavljuju se i sljedeća mjesta: Šleska u prozi Jerzyja Pilcha („*Inne rozkosze*“, „*Tysiąc spokojnych miast*“), Mazurija u prozi Erwina Kruka („*Kronika z Mazur*“) i Ryszarda Chodźka („*Anioły*“, „*Gadające głowy*“), Zamość u prozi Piotra Szewca („*Zagłada*“), Wrocław u prozi Andrzeja Zawady („*Bresław*“), Beskidi u prozi Andrzeja Stasiuka („*Dukla*“, „*Opowieści galicyjskie*“), Warszawa u prozi Magdaleny Tulli („*Sny i kamienie*“) itd.

²² Dalibor Blažina, *U auri dušnog dana: ogledi i rasprave o poljskoj književnosti i njezinoj hrvatskoj recepciji*, isto, str. 243-244

²³ Przemysław Czapliński, *Literatura małych ojczyzn – koniec i początek*, isto, str. 118

4. Gdanjsk – od Slobodnog Grada do kolijevke Solidarnosti i pada komunizma

Današnji Gdanjsk, najvažnija poljska luka, prema mišljenju Normana Daviesa, poznat je u cijelom svijetu iz tri razloga: „kao kolijevka pokreta Solidarnost, kao rodni grad Güntera Grassa i na kraju, kao mjesto gdje su se ispalili prvi hitci Drugog svjetskog rata“.²⁴

Gdanjsk, grad iznimno bogate, burne i fascinantne povijesti, u Huelleovim djelima ne predstavlja samo mjesto radnje, ono je ujedno i jedan od protagonista. Za detaljniju analizu i bolje shvaćanje fenomena Gdanjska i njegova *genius loci* u djelima koja ću u ovome radu analizirati, potrebno je upoznati se s njegovom povijesno-političkom i (multi)kulturnom prošlošću, počevši od završetka Prvog svjetskog rata.

4.1. Slobodni Grad Danzig^{25 26}

Po završetku Prvog svjetskog rata, nakon 123 godine nepostojanja na političkoj karti Europe, ponovno je uspostavljena poljska država, a Versajskim ugovorom, sklopljenim 28. lipnja 1919., Republici Poljskoj priključena je Velika Poljska te je dobila koridor do Baltičkog mora. Iako je Poljska dobila Gdyniu, a time i izlaz na more, tražila je i Gdanjsk. Gdanjsk se našao u fokusu interesa Poljaka i Nijemaca. Poljaci su smatrali da bi Gdanjsk trebao pripasti njima iz povijesnih i gospodarskih razloga te da je izlaz Poljske na more neophodan za neovisnost države. S druge strane, Nijemci su se pozivali na činjenicu da u Danzingu 95 % stanovnika govori njemačkim jezikom i da samim time grad treba pripasti Njemačkoj. Zbog toga je, sukladno s odredbama Versajskog mirovnog ugovora, 15. studenog 1920., po drugi put u povijesti²⁷, osnovana posebna država Slobodni Grad Danzig, izuzeta i od Njemačke i od ponovo uspostavljene Poljske države te pod formalnom upravom Lige naroda. Taj diplomatski kompromis ne samo da nije zadovoljio ni Poljake ni Nijemce, nego je postao jedan od uzroka najveće tragedije dvadesetog stoljeća, Drugog svjetskog rata.

²⁴Norman Davies, *Gedanum. Wolne Miasto, dwukrotnie*, u: *Zaginione krolestwa*, Znak, Kraków, 2010., str. 335

²⁵ Njemački: *Freie Stadt Danzig*, poljski: *Wolne Miasto Gdańsk*

²⁶ U hrvatskim povijesnim izvorima Danziški se grad-država naziva Slobodni Grad Danzig sukladno službenim inačicama Versajskog mirovnog ugovora.

²⁷ Za vrijeme Napoleonove vlasti (1807.-1814.), Gdanjsk je bio slobodni grad.

Teritorij Slobodnog Grada iznosio je 1893 km². Procjenjuje se kako je 1923. godine na području Slobodnog Grada živjelo oko 366 730 ljudi.²⁸ Prevladavalo je njemačko stanovništvo (oko 90 %), dok su Poljaci činili od 9 do 13 % stanovništva. Ostale nacionalne manjine (Židovi, Ukrajinci, Rusi itd.) činile su mali postotak stanovništva.

Slobodni Grad Danzig imao je sve attribute suverene države, vlastiti ustav (priznat od strane Lige naroda), himnu, parlament (*Volkstag*) kao državno zakonodavno tijelo i Senat koji je predstavljao izvršnu vlast, poštanske marke i vlastitu valutu (*gulden*). Iako je službeni jezik bio njemački, službeni dokumenti, upućeni Poljacima i Kašubima, morali su imati dodatni prijevod na poljskom jeziku.

Sukladno odlukama poljsko-gdanjske konvencije (tzv. pariška konvencija), potpisane 9. studenog 1920. godine, Poljskoj je povjereno vođenje vanjskih poslova i zaštita interesa stanovnika Slobodnog Grada u inozemstvu te registar brodova koji plove pod gdanjskom zastavom. Poljskoj je osiguran direktan uvoz i izvoz robe preko gdanjske luke te joj je osigurano pravo na vlastitu poštansku, telefonsku i telegrafsku službu. U ožujku 1924. Poljskoj je dozvoljeno da na poluotoku Westerplatte, na čijem se južnom djelu nalazi luka Gdanjsk, postavi vojnu opremu i municiju²⁹.

Iako je 1919. godine protiv stupanja versajskog ugovora na snagu demonstriralo 70 000 stanovnika Gdanjska, dvadesete su godine protekle bez većih incidenata³⁰. Prve godine postojanja Slobodnog Grada u znaku su teške gospodarske situacije. Državu je zahvatila hiperinflacijska kriza. Kriza je zaustavljena uvođenjem nove valute: guldena.

Do ozbiljnih problema i pogoršanja poljsko-njemačkih odnosa dolazi Hitlerovim dolaskom na vlast. Kako piše Davies: „Veliki dio problema proizlazio je iz činjenice što su gotovi svi Nijemci u tom razdoblju bili društveno uvjetovani da na susjede gledaju s prijezirom“.³¹ U lipnju 1933. dugogodišnji predsjednik gdanjskog Senata, nestranački Heinrich Sahn izgubio je na izborima i tada kontrolu nad parlamentom i gradskim institucijama preuzima njemačka nacistička stranka (NSDAP) na čelu s Hermannom

²⁸ Norman Davies, *Gedanum. Wolne Miasto, dwukrotnie*, isto, str. 356

²⁹ Višnja Arambašić, Nika Hećej, *Gdańsk In Your Pocket - Special edition guide to Euro 2012*. Dostupno na: <http://paperzz.com/doc/5149302/gdanjsk---in-your-pocket> (pristupljeno: 21.09.2017.)

³⁰ Norman Davies, *Gedanum. Wolne Miasto, dwukrotnie*, isto, str. 357

³¹ Isto, str. 359

Rauschningom, Arthurom Greiserom i Albertom Forsterom. NSDAP je imala veliki utjecaj na Senat, koji je sve više počeo ograničavati prava koja je Poljskoj jamčila Liga naroda. Njihovim dolaskom na vlast dolazi do likvidacija opozicijskih političkih partija, antipoljskih provokacija i represija nad gdanjskim Židovima. Nacisti su iskoristili sve veću nezaposlenost i povratak financijske krize kako bi se domogli određenih ovlasti. U kolovozu 1934. falsificirali su rezultate popisa stanovništva, iz kojeg je proizlazilo kako 96 % stanovnika Gdanjska čine Nijemci, a samo 3 % Kašubi i Poljaci.³² Godinu poslije zabranili su distribuciju najvažnijeg poljskog dnevnika *Gazety Gdańskiej*. Godine 1937. raspuštena je opozicijska njemačka *Partia Centrum*, a u studenom 1938. na snagu su stupili Nürnberški rasni zakoni.

Bitno je napomenuti kako je za vrijeme Slobodnog Grada došlo do ogromnog priljeva židovske populacije. U tridesetim godinama 20. stoljeća bila je četverostruko brojnija, nego prije Prvog svjetskog rata. Nakon Kristalne noći u listopadu 1938. godine, kada je u Gdanjsku, kao i u većini njemačkih gradova, došlo do velikih nemira, židovski su vođe donijeli odluku o zajedničkoj evakuaciji. Godine 1938. NSDAP u potpunosti preuzima vlast u Gdanjsku eliminirajući sve druge organizacije i političke pokrete. NSDAP je na terenu Gdanjska, unatoč zabranama, otvoreno organizirala i obučavala nacističke paravojne organizacije. U kolovozu 1938. paravojne organizacije na terenu Slobodnog Grada brojile su 18 000 vojnika, a u lipnju 1939. samo paravojne jedinice SS (*Schutzstaffel*) i SA (*Sturmabteilung*) su brojile 10 000.³³

Dana 23. kolovoza 1939. gdanjski Senat, u potpunosti kontroliran preko NSDAP-a, izdao je dekret o imenovanju Alberta Forstera šefom države (*Staatsoberhaupt*). Tim je činom prekršen ustav Slobodnog Grada i Versajski ugovor. Samo dva dana kasnije, u gdanjsku je luku uplovio zastarjeli njemački bojni brod Schleswig-Holstein, koji dolazi na poziv Gradskog vijeća Danziga u „prijateljski posjet“. Schleswig-Holstein imao je za zadatak pripremiti napad na poljsku bazu Westerplatte.

Prve topovske granate ispaljene 1. rujna 1939. s njemačkog broda Schleswsig-Holsteina na poljsku bazu Westerplatte, označile su početak Drugog svjetskog rata. Istodobno postrojba SS-a Heimwehr Danzig započinje sa zauzimanjem samoga grada gdje dolazi do teških borbi, posebno za zgradu pošte u kojoj su se zabarikadirali poljski poštanski službenici

³² Norman Davies, *Gedanum. Wolne Miasto, dwukrotnie*, isto, str. 360.

³³ *Gdańsk 1918. - 1945. Niepodległość oddalona*. Dostupno na:

<http://www.lrpmorze.pl/index.php?m=biuletynview&lp=56> (pristupljeno 21.09.2017.)

te pružili snažan otpor koji je svladan nakon nekoliko sati borbi, točnije njemačke su snage do 14 sati zauzele poljsku poštu, koja je predstavljala simbol poljske države u samom gradu. Petnaest minuta nakon napada na Westerplatte, Albert Forster, putem radija je objavio priključenje Gdanjska Trećem Reichu. Sedam je dana trajala bitka na Westerplatteu u kojoj je 180 poljskih vojnika bezuspješno pokušalo obraniti Gdanjsk od 3500 njemačkih vojnika. Početak Drugog svjetskog rata označio je kraj Slobodnog Grada Danziga.

4.2. Gdanjsk za vrijeme Drugog svjetskog rata

Nakon njemačkog napada na Poljsku 1939., Gdanjsk je pripojen Njemačkoj kao dio regije Danzig-Zapadna Pruska, čime je prekršeno međunarodno pravo.

Hitler je izabrao Gdanjsk kao mjesto svog prvog trijumfalnog ratnog govora. Hitlerov govor je održan 19. rujna 1939. i istovremeno je bio „posmrtni govor za Slobodni Grad“.³⁴

Prema direktivama Heinricha Himmlera grad je u najkraćem mogućem vremenu trebao postati etnički njemački. Prve godine vladavine Trećeg Reicha u znaku su represije i istrebljenja Poljaka, ponajprije poljske društvene elite i službenih osoba jer je cilj nacističke Njemačke bilo „pretvaranje Poljaka u naciju robova – nekvalificiranih radnika“.³⁵ U prvim danima rata, gdanjska policija zajedno s odredima SA i SS, provela je masovna uhićenja osoba koje su smatrali opasnima, uključujući političke aktiviste, poštare, željezničke radnike i učitelje. Nekoliko tisuća ljudi (pretežito Kašuba i Poljaka) pogubljeno je u šumama nedaleko od malog sela Wielka Piaśnica. Dana 2. rujna 1939. Nijemci su izgradili koncentracijski logor Stutthof, koji je do 1941. bio predodređen isključivo za Poljake. Nad ostalim stanovnicima poljske nacionalnosti korišteni su drugi oblici represije, poput prisilne deportacije na područje Generalnog Guvernata ili izvan grada, hapšenja, premlaćivanja, izbacivanja s posla itd. Kroz cijelo razdoblje okupacije trajale su egzekucije i masovna uhićenja. Nadalje, nacisti su zatvorili sve poljske škole te je opljačkano i odvezeno u Njemačku poljsko nacionalno kulturno blago.

Za vrijeme rata, Gdanjsk je postao važnom vojnom bazom Trećeg Reicha. Dograđena je i zračna luka Gdańsk-Wrzeszcz, koju je koristilo njemačko ratno zrakoplovstvo *Luftwaffe*.

³⁴ Norman Davies, *Gedanum. Wolne Miasto, dwukrotnie*, isto, str. 366

³⁵ Michał Tymowski, *Kratka povijest Poljske*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999., str.133

Gdanjsk tijekom rata gotovo i da nije bio zahvaćen ratnim uništenjima. Sporadični zračni napadi nisu nanijeli veliku štetu gradu. No, sve se to promijenilo u ožujku 1945. kada su Gdanjsk zauzele sovjetske snage. Ulaskom Crvene armije u Gdanjsk započela je dvotjedna opsada grada, tijekom koje je bio bombardiran iz zraka i gađan teškom artiljerijom. Uništeno je i spaljeno oko 90 % povijesnog centra grada.

4.3. Obnova Gdanjska nakon 1945.

Završetak Drugog svjetskog rata označila je Konferencija u Potsdamu, održana u srpnju 1945. godine. Na konferenciji je donesena odluka o pripajanju područja bivšeg Slobodnog Grada novoj, poslijeratnoj Poljskoj. Nadalje, donesena je odluka o „premještanju Nijemaca iz Poljske, Mađarske i Čehoslovačke u Njemačku na uredan i humani način“.³⁶

Tijekom 1945. započeto je etničko čišćenje, odnosno degermanizacija grada. Protjerana je većina njemačkog stanovništva, a na njihovo su mjesto naseljeni Poljaci, protjerani iz istočne Poljske. Krajem svibnja 1945., u Gdanjsku je živjelo oko 120 000 Nijemaca i oko 15 000 Poljaka. Do kraja rujna 1945. iseljeno je oko 27 000 Nijemaca. Potkraj studenog 1945. broj Poljaka (76 600) premašio je broj Nijemaca (41 200) u gradu. Svake iduće godine broj Nijemaca je padao, a broj Poljaka rastao. U prosincu 1945. u Gdanjsku je ostalo svega 27 220 Nijemaca, dok je Poljaka bilo dvostruko više, 66 947. Najveći egzodus dogodio se 1946. kada je ostalo samo 380 Nijemaca, a broj Poljaka je porastao na 146 483. Broj Nijemaca nastavio je drastično padati i godine 1950. u Gdanjsku je živjelo samo 46 Nijemaca naspram 192 018 Poljaka.³⁷

U ratom razorenom gradu, na inicijativu gradonačelnika Gdanjska Władysława Czernog, u travnju 1945. započinje proces obnove povijesnog centra grada koji trajao idućih nekoliko desetljeća. Sukladno sa službenom propagandom Gdanjska kao oduvijek poljskog grada i „povratka domovini“ (*powrót do Macierzy*) započelo je razdoblje zatiranja svih

³⁶ *Progon Nijemaca nakon Drugog svjetskog rata*. Dostupno na:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Progon_Nijemaca_nakon_Drugog_svjetskog_rata (pristupljeno: 15.09.2017.)

³⁷ *Gdańsk – dawniej Danzig, 1945–1955. Miasto – ludzie – pamięć*. Dostupno na:

<http://www.dobrewiadomosci.eu/relacje/3984-gdask-dawniej-danzig-19451955-miasto-ludzie-pami>

(pristupljeno: 21.09.2017.)

njemačkih tragova u gradu. Odstranjeni su svi natpisi na njemačkom jeziku, uništeni stari spomenici i groblja. Obnovljeni su brojni spomenici poput Neptunove fontane na Dugom trgu, lučka dizalica Ždral, povijesne zgrade poput Artusova dvor, Vijećnice Glavnoga grada, zatim Brdovita vrata, Zlatna vrata, Zelena vrata te sakralne građevina poput bazilike Uzašašća Blažene Djevice Marije, crkva sv. Nikole, crkva sv. Ivana.

Obnova grada odvijala se poprilično brzo iako je komunističkim vlastima bio prioritet obnova glavnoga grada, Varšave. Ubrzo je prošireno brodogradilište, što je pridonijelo brzom rastu stanovništva. Godine 1960. u Gdanjsku je živjelo oko 290 tisuća ljudi. U sedamdesetim godinama izgrađena je rafinerija, Sjeverna luka i Sveučilište u Gdanjsku. Gdanjsk je ponovno postao najvećom lukom na Baltičkom moru.

4.4. Mjesto početka kraja komunizma

Šezdesete godine bile su razdoblje gospodarske i političke krize u zemlji. Pokušaji reforme gospodarstva krajem šezdesetih nisu donijeli očekivane rezultate, došlo je do opadanja stope rasta nacionalnog dohotka i stagnacije realnih plaća. Kulminacija krize nastupila je sredinom prosinca 1970., nakon drastičnog povećanja cijena hrane i goriva. Ta odluka vodila je do vala štrajkova ispred sjedišta Vojvodskog komiteta PURP-a³⁸ gdje su radnici zahtijevali povlačenje odluke o povećanju cijena što je rezultiralo nasiljem.

Osim u Gdanjsku, štrajkovi su izbili u Gdyni, Elblągu, Słupsku i Szczecinu. U jeku prosvjeda, 16. prosinca, gradonačelnik Kociołek, kao da se ništa nije dogodilo, u televizijskom istupu pozvao je radnike brodogradilišta da se vrate na posao. Dan nakon radnici su krenuli natrag na posao, sukladno apelu Kociołka. Međutim, situacija se nije poboljšala u korist radnika. Prema službenim podacima, u prosincu 1970. na ulicama Gdanjska, Gdynie, Szczecina i Elbląga poginulo je 44 ljudi, ozlijeđeno je preko 1160, a uhićeno više od 3000.³⁹

U prvoj polovici sedamdesetih došlo je prividnog i kratkotrajnog podizanja životnog standarda stanovništva i brzog industrijskog razvoja i usprkos „propagandi uspjeha“ koju je vodila vlast, kriza je postajala sve očiglednija.⁴⁰ Kada su u lipnju 1976. ponovno povišene

³⁸Poljska ujedinjena radnička stranka (pol. *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR)*)

³⁹ 43. *rocznica krwawego Grudnia 1970* (Dostupno na: <https://prawo.pl/807-43-rocznica-krwawego-grudnia-1970/> (pristupljeno: 25.09.2017.))

⁴⁰ Michał Tymowski, *Kratka povijest Poljske*, isto, str. 151

cijene hrane, izbili su štrajkovi i nemiri (osobito u Radomiu i tvornici Ursus). Policija je oštro reagirala. U obranu zatvorenih i premlaćenih radnika stupio je organizirani opozicijski pokret – Komitet obrane radnika (KOR)⁴¹.

U idućim je godinama nastupila gospodarska stagnacija i politička kriza. Godine 1979. nakon vrlo oštrem zime, dolazi do pada nacionalnog dohotka. Osamdesete godine bile su ponovno u znaku gospodarske krize. Izbor kardinala Karola Wojtyły za papu u listopadu 1978. i njegov dolazak kao papa Ivan Pavao II. u Poljsku u lipnju 1979. bili su prijelomni događaji za Poljsku. Ojađeni poljski narod u riječima pape pronašao je snagu, jedinstvo i dostojanstvo. Papa je milijunima svojih sunarodnjaka uputio apel: „Branite se protiv svega što krši ljudsko dostojanstvo.“⁴²

Godinu dana kasnije, u srpnju 1980. Poljsku je zapljusnuo snažan val štrajkova, nakon što je 1. srpnja 1980. vlada podigla cijene prehrambenih proizvoda (uglavnom mesa i mesnih proizvoda). Prvi štrajkovi započeli su u srpnju 1980. u Świdniku i Lublinu. Sredinom kolovoza štrajkovima se priključuju brodograditelji Gdanjska i Szczecina, formirajući Međutvornički štrajkaški komitet (MKS⁴³) i zahtijevajući od vlade da s njima pregovaraju. Na čelo komiteta u gdanjskom brodogradilištu Lenjin stao je 37-godišnji električar Lech Wałęsa. Štrajk radnika u Gdanjsku vrlo brzo je dobio podršku istaknutih poljskih intelektualaca te predstavnika demokratske opozicije. MKS je predstavio popis 21 postulata, u kojima su, između ostalog, zahtijevali povišenje plaće, ukidanje cenzure i stvaranje nezavisnih sindikata.⁴⁴ Čvrsti stav gdanjskih radnika i izbijanje štrajkova u Šleskoj prisilili su vladajuće na ustupke. Dana 21. kolovoza vlada je poslala u Gdanjsk vladinu komisiju s potpredsjednikom Mieczysławom Jagielskim, a u Szczecin s potpredsjednikom Kazimierzom Barcikowskom. Zadnjeg dana kolovoza potpisan je ugovor između komisije Jagielskog i Međutvorničkog štrajkovnog komiteta. Ubrzo nakon toga osnovan je nezavisni sindikat Solidarnost (*Solidarność*), s oko 8 000 000 članova na čelu s Lechom Wałęsom.

Vlada Narodne Republike Poljske pod snažnim pritiskom SSSR-a, a zbog sve veće gospodarske krize, brojnih sukoba, štrajkova i porasta ugleda i utjecaja Solidarnosti, u

⁴¹ pol. KOR = Komitet Obrony Robotników

⁴² 2. lipnja 1979. – papin posjet Poljskoj prvi posjet nekoj komunističkoj zemlji, <http://narod.hr/kultura/2-lipnja-1979-papin-posjet-poljskoj-prvi-posjet-nekoj-komunistickoj-zemlji> (pristupljeno 25.09.2017.)

⁴³ pol. Międzyzakładowy Komitet Strajkowy.

⁴⁴ Michał Tymowski, *Kratka povijest Poljske*, isto, str.155

prosincu 1981. uvodi ratno stanje u državi. Vođe Solidarnosti, uključujući i Lecha Wałęsę su zatvoreni, a štrajkovi su gušeni pomoću vojske. Godine 1983. ukinuto je izvanredno stanje, a Wałęsa je nagrađen Nobelovom nagradom za mir. Ratno stanje nije riješilo niti jedan problem, vladajući su polako, ali sigurno gubili vlast, a gospodarstvo je sve više i više propadalo. Jedino što je raslo je otpor društva i snaga opozicije. Novi val štrajkova prošao je Poljskom 1988. godine, nakon kojeg 1989. posredovanjem Crkve, dolazi do pregovora između vodstva PZPR-a i opozicije za „Okruglim stolom“. Kao rezultat „Okruglog stola“ potpisan je sporazum koji je predviđao djelomično slobodne izbore u Sejm (djelomično jer je PZPR imao garantiranih 65 % mjesta u Donjem domu Sejma) i sasvim slobodne izbore za Senat. Nakon pobjede Solidarnosti na izborima održanim 4. lipnja 1989. godine, formirana je prva nekomunistička vlada na čelu s Tadeuszom Mazowieckim. Sljedeće godine Lech Wałęsa postaje prvi, demokratski izabrani, postkomunistički predsjednik Poljske.

5. Ars memoriae i kultura sjećanja

Fenomenom sjećanja, odnosno pamćenja bave se brojne humanističke i društvene znanosti, od sociologije i antropologije, historiografije, psihologije, neurologije pa sve do književne teorije. Pamćenje, odnosno sposobnost pamćenja i sjećanje, sastavni je dio svakog ljudskog života otkako je čovjek postao svjestan sam sebe, odnosno svoje svijesti, no sama ideja umijeća pamćenja potječe iz antičke Grčke, oko 500. g. pr. Krista.

Harald Weinrich je u svom djelu *Leta, umjetnosti i kritika zaborava* iscrpno opisao mit o nastanku *ars memoriae*.⁴⁵ Priča počinje pobjedom boksača po imenu Skopas, koji je tom prigodom, sebi u čast, priredio svečanost. Za tu prigodu zamolio je pjesnika Simonida da njemu u čast sastavi hvalospjev i recitira ga pred publikom na svečanosti što je on i učinio. Nedugo nakon toga se u dvorani urušio krov i zatrpao sve goste uključujući i domaćina Skopasa. Samo je Simonid preživio. Nakon nesretnog slučaja rodbina je htjela pokopati svoje najmilije, međutim tijela su bila toliko unakažena da ih se nije moglo identificirati. Simonid je, zahvaljujući svom izvrsnom slikovnom pamćenju uspio rekonstruirati mjesta na kojima su gosti sjedili. To prostorno sjećanje omogućilo je da se žrtve identificiraju i pokopaju. Od toga

⁴⁵ Mit o Simonidu i postanku umijeća pamćenja zabilježeni su u Ciceronovom djelu *O govorniku (De oratore)* i Kvintilijanovom djelu *Obrazovanje govornika (Institutio oratoria)*.

dana pjesnik Simonid proglašen je izumiteljem *ars memoriae*, odnosno mnemotehnike, a ona „umijećem kojim se može nadvladati zaborav“.⁴⁶

Jan Assman u svom djelu *Kultura sjećanja* drži kako je načelo mnemotehnike odabir određenih mjesta stvaranje mentalne slike stvari koje želimo zadržati u svijesti, a zatim stvorene slike prisposoditi s izabranim i osvješćenim mjestima.⁴⁷ Umijeće pamćenja odnosi se na pojedinca i daje mu tehnike za razvoj kapaciteta pamćenja, dok je kultura sjećanja vezana uz društvo i pitanje „Što ne smijemo zaboraviti?“.⁴⁸ Za mnemotehniku glavnu ulogu ima prostor, dok za kulturu sjećanja glavnu ulogu imaju vrijeme i odnos prema prošlosti. „Mnemotehnika operira sa zamišljenim prostorima, a kultura sjećanja s postavljanjem znakova u prirodnom prostoru“.⁴⁹

Općim načelima mnemotehnike se, među ostalim, bavila svjetski poznata engleska povjesničarka Frances Amelia Yates u svom djelu *Umijeće pamćenja*. Pozivajući se na Kvintilijanove zapise, pojašnjava kako je prvi korak mnemotehnike utiskivanje u pamćenje niz mjesta (*loci*), a zatim umetanje slika (*imagines*) na upamćena mjesta. U trenutku kada se „pokaže potreba za oživljavanjem sjećanja na činjenice, sva se ta mjesta jedno za drugim posjećuju i od svakog se zahtijeva natrag što mu je bilo povjereno“.⁵⁰

5.1. Fenomen pamćenja i sjećanja

Od druge polovice 20. stoljeća unutar humanističkih i društvenih znanosti javlja se istraživačka struja koja se bavi fenomenom sjećanja i pamćenja. Iako su ta dva pojma često shvaćena kao sinonimi, ipak je potrebno napraviti terminološku distinkciju između pojmova *sjećanje* i *pamćenje*. Kako navodi Branimir Janković u tekstu *Teorijsko-istraživački pristupi / Historija sjećanja i pamćenja* za pojmove sjećanje i pamćenje u engleskom jeziku postoji samo pojam *memory*, kao i u francuskom *mémoire*, njemački jezik, poput hrvatskoga,

⁴⁶ Harald Weinrich, *Leta: Umjetnost i kritika zaborava*, Algoritam, Zagreb, 2007., str. 21-22

⁴⁷ Jan Assmann, *Kultura sjećanja u: Kultura pamćenja i historija*, (ur.) Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 47

⁴⁸ Isto str. 47

⁴⁹ Isto, str.70

⁵⁰ Frances Amelia Yates, *Umijeće pamćenja u: Branimir Janković, Teorijsko-istraživački pristupi / Historija sjećanja i pamćenja*, u: *Historijski zbornik*, god. LXIII, br. 1, Zagreb, 2010., str. 277

semantičku i teorijsku razliku ostvaruje pojmom *Erinnerung* za sjećanje, a *Gedachtnis* za pamćenje.

Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, autorice zbornika *Kultura pamćenja i historija*, drže kako je *sjećanje* polimorfno i historijski uvjetovano, te da nije značajka ni vlasništvo individualnog uma, dok je *pamćenje* duboko društven fenomen i pronalazimo ga u „pravilima, zakonima, standardiziranim procedurama i zapisima... knjigama, praznicima, kipovima, suvenirima“.⁵¹ S obzirom na značenje, *individualno pamćenje* definirano je kao „psihološki proces usvajanja i zadržavanja novih sadržaja, a *sjećanje* kao obnavljanje predodžbe o prošlosti u svijest“.⁵² Nadalje, autorice razlikuju i kolektivno sjećanje i pamćenje pa tako *kolektivno sjećanje* predstavlja „skup uspomena što ga dijeli određena zajednica“, a *kolektivno pamćenje* „označava rad na tom sadržaju, odnosno kolektivnom sjećanju“ te „podrazumijeva aktivnu praksu oblikovanja, strukturiranja i reorganiziranja sjećanja. Ostvarujući se u polju ljudskoga međudjelovanja, kolektivno je pamćenje uvijek politički proces, a kolektivno sjećanje krhak plod trenutnog konsenzusa“.⁵³

Prvi koji je pamćenje prepoznao kao kolektivnu pojavu bio je francuski sociolog Maurice Halbwachs⁵⁴. On drži kako je pamćenje društven, a ne individualan fenomen te da svaka grupa „što se želi konsolidirati kao takva nastoji stvoriti i osigurati prostore koji nisu samo pozornice njezinih oblika interakcije, već i simboli njezina identiteta i sidrišta njezina sjećanja. Pamćenje ima potrebu za mjestima, teži vezivanju u prostor“.⁵⁵ Prema Halbwachsu čovjek stječe pamćenje tek u procesu socijalizacije. Prema njegovoj teoriji, čovjek, koji je u potpunosti sam, ne bi mogao stvoriti sjećanja, jer ona nastaju kroz komunikaciju s drugim ljudima. Iako je pojedinac taj koji posjeduje pamćenje, to je pamćenje kolektivno određeno, „uspomene, čak i najosobnije, nastaju samo kroz komunikaciju i interakciju u okviru društvenih grupa“.⁵⁶ Individualno pamćenje je u funkciji „povezivanja pojedinca s različitim

⁵¹ Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, *Zašto pamćenje i sjećanje?* u: *Kultura pamćenja i historija*, (ur.) Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str.13

⁵² Isto, str. 17

⁵³ Isto, str. 17

⁵⁴ Maurice Halbwachs je u prvoj polovici 20.stoljeća u svom djelu *Kolektivno pamćenje (La mémoire collective)* razvio i definirao koncept kolektivnog pamćenja.

⁵⁵ Jan Assmann, *Kultura sjećanja*, isto, str. 54

⁵⁶ Isto, str. 52

društvenim grupama, od obitelji do religijskih i nacionalnih zajednica^{.57} Dakle individualnim pamćenjem pamtimo kolektivnu prošlost.

Jan Assman, proširujući Halbwachsovu teoriju kolektivnog pamćenja, uvodi pojam *kulturno pamćenje*. Assman unutar kolektivnog pamćenja prošlosti razlikuje *komunikativno* i *kulturno pamćenje*. Prema Assmanu *komunikativno pamćenje* obuhvaća „sjećanja koja se odnose na recentnu prošlost koju čovjek dijeli sa svojim suvremenicima^{.58} Kao tipičan primjer takvog pamćenja autor navodi generacijsko pamćenje. To pamćenje traje sve dok žive njihovi nosioci. Mišljenjem Assmana to traje tri do četiri generacije. U Huelleovim djelima prožimaju se tri generacije: generacija djece, generacija roditelja i generacija djedova i baka. To je period kada više generacija koegzistira i dijeli svoja iskustva i sjećanja pa tako generacija djece i unuka preuzima u svoja sjećanja dio sjećanja starijih članova obitelji. S obzirom na to da ovaj tip pamćenja ne seže u prošlost dalje od osamdeset godina, jasno je kako je treća generacija (generacija djedova i baka) ugrožena vremenom, čime je ugroženo i njihovo pamćenje. Upravo zato je slušanje, zapisivanje i pripovijedanje priča i iskustava generacije „na odlasku“ iznimno važno kako bi se očuvala ova vrsta pamćenja. Svijet baki i djedova, kojem prijete zaborav, nanovo je ožvijen, odnosno rekonstruiran zahvaljujući pamćenju djece. Tako primjerice u zbirci *Pripovijetke za vrijeme preseljenja*, u priči *Čudo*, dječak je prijenosnik djedovih sjećanja, njegov „živi spomenar“:

„Osim pisama, doduše, nije ništa pisao, zapravo, to i nije morao raditi: ja sam bio njegov živi spomenar. U šetnjama u Zelenoj dolini ili na Bukovoj Gori učio me ne samo nazive ptica i drveća. Povjeravao mi je prošlost koja je još samo u njemu živjela i koju, valjda, nitko osim mene nije tako dobro poznao. Da, život djeda Antonija bio je zabilježen u slikama mojeg sjećanja kao na stranicama debele knjige. I bilo je dovoljno otvoriti jednu od njih da bi se otvorile ostale^{.59}“

S druge strane *kulturno pamćenje*, usmjereno je na fiksne točke u prošlosti. „Prošlost se tu pretače u simboličke figure na koje sjećanje prijanja. Priče o očevima, egzodus, prolaz kroz pustinju, zaposjedanje zemlje, progonstvo, primjeri su takvih figura sjećanja, koje se slave u liturgijskom slavlju i bacaju svjetlo na situacije sadašnjosti. I mitovi su figure

⁵⁷ Isto, str. 53

⁵⁸ Isto, str. 59

⁵⁹ Paweł Huelle, *Čudo*, u: *Časopis Listy*, Časopis studenata zapadne slavistike Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, III broj, 2010., str. 49-50, prevela Tatjana Tomić

sjećanja: razlika između mita i povijesti ovdje je bespredmetna. Za kulturno pamćenje nije bitna činjenična, nego samo upamćena povijest⁶⁰. Kroz prisjećanje svoje povijesti grupa osigurava i utvrđuje svoj identitet. Sjećanjem povijest postaje mit. U Huelleovim djelima nalazimo oba tipa pamćenja. U Huelleovim djelima očuvano je komunikacijsko pamćenje koje postaje izrazom kulturnog pamćenja, opisana iskustva pojedinca postaju iskustva kolektiva, upisuju se u identitet kolektiva.

5.1.1. Figure sjećanja

Jan Assmann svoju teoriju dodatno pojašnjava *figurama sjećanja* koje odlikuju tri temeljne značajke: *konkretna vezanost za vrijeme i prostor, konkretna vezanost za grupu i mogućnost rekonstrukcije kao autonomni postupak*.⁶¹ Assman, pozivajući se na Halbwachsa, drži kako „ideje moraju biti doživljene kroz čula prije no što kao predmeti mogu pronaći put u pamćenje“, odnosno sjećanje mora biti konkretno „u obliku događaja, osobe, mjesta“.⁶²

Figure sjećanja moraju biti materijalizirane u određenom prostoru i aktualizirane u određenom vremenu.⁶³ Već smo ranije napomenuli kako je svaka zajednica sklona lokalizaciji, stvaranju prostora koji simboliziraju njezin identitet i sjećanje jer pamćenje teži mjestima, konkretnom uprostorenju.

Druga značajka, *vezanost uz grupu*, prvenstveno se odnosi na kolektivno pamćenje s obzirom da se kulturno pamćenje ne prenosi biološki s osobe na osobu. Ovdje pamćenje nije samo prostorno i vremenski konkretno, ono je *identitetski konkretno*, odnosno vezano je uz konkretne i žive grupe. Svaka društvena grupa koja se konstituira kao zajednica sjećanja čuva svoju prošlost iz dva aspekta: posebnosti i trajnosti.⁶⁴

Treća značajka, *mogućnost rekonstrukcije*, usko je povezana uz drugu značajku, vezanost za grupu. Drugim riječima to znači da se „ni u kakvom pamćenju ne održava prošlost kao takva, nego od nje ostaje samo ono što društvo može rekonstruirati u svakoj

⁶⁰Jan Assmann,, *Kultura sjećanja*, isto, str. 64-65

⁶¹ Isto, str. 54

⁶² Isto, str. 53

⁶³ Isto, str. 54

⁶⁴ Isto, str. 55

epohi sa svojim odgovarajućim relacijskim okvirom⁶⁵. Društvo preuzima prošlost drugih grupa umjesto njih, ono nikako ne preuzima nove ideje da ih stavi na mjesto prošlosti. Novost može nastupiti, ali isključivo u obliku rekonstruiranje prošlosti, stoga kolektivno pamćenje djeluje u dva pravca: unazad i unaprijed. „Pamćenje ne rekonstruira samo prošlost već i iskustvo sadašnjosti i budućnosti“.⁶⁶

5.1.2. Mjesta pamćenja

Prostor i pamćenje međusobno su usko povezani i imaju ključnu ulogu u formiranju individualnog i društvenog identiteta, a time i nacionalnog identiteta. Koliko čovjek utječe na prostor, toliko prostor utječe na čovjeka, oblikuje njegov identitet.

Kao što smo napomenuli u prethodnim poglavljima, pamćenje ima potrebu za mjestima, za smještanjem u konkretnom, u prostoru, slici, predmetu, stoga ne čudi kako veliku ulogu u očuvanju kolektivnog pamćenja imaju upravo *mjesta pamćenja*.

Pierre Nora u svom radu mjesta pamćenja prvenstveno definira kao ostatke, „krajnji oblik u kojem opstaje komemorativna svijest unutar historije što je priziva zato što je ne poznaje“. Obrazlaže kako se potreba za samim pojmom mjesta pamćenja javila jer su u suvremenom društvu nestali rituali, te da ga sukladno tome „stvora, uspostavlja, određuje, konstruira, dekretom proglašava, umjetno i namjerno održava zajednica“. Kao svjedoke nekog drugog vremena navodi muzeje, arhive, groblja, blagdane, obljetnice, spomenike itd. To su rituali društva bez rituala (...).⁶⁷

Mjesta pamćenja Pierre Nora definira kao mjesta koja su istovremeno materijalna, simbolička i funkcionalna. Mjesta pamćenja su igra povijesti i pamćenja, „interakcija dvaju čimbenika koja rezultira njihovom uzajamnom preuvjetovanošću“.⁶⁸ Nora napominje kako je za oblikovanje mjesta pamćenja prvenstveno potrebna volja za pamćenjem jer bez nje bi „mjesta pamćenja bila obična povijesna mjesta“.⁶⁹ Nadalje, Nora napominje kako je temeljna

⁶⁵ Isto, str. 56

⁶⁶ Isto, str. 57

⁶⁷ Pierre Nora, *Između Pamćenja i Historije. Problematika mjesta u: Kultura pamćenja i historija*, (ur.) Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 28

⁶⁸ Isto, str. 37

⁶⁹ Isto, str. 37

svrha postojanja mjesta pamćenja „zaustavljanje vremena, blokiranje napretka zaborava, fiksiranje stanja stvari, ovjekovječenje smrti, materijalizacija nematerijalnog (...). Mjesta pamćenja žive zahvaljujući njihovoj sposobnosti neprestanog obnavljanja starih i stvaranja novih značenja. Kako bi grupe sačuvale kolektivno sjećanje na događaje koji su oblikovali njihovu prošlost formiraju mjesta pamćenja.

Nadalje, Nora govori i o „velikim događajima“ kao mjestima pamćenja i razlikuje dva tipa takvih događaja. Prvi, naizgled beznačajni događaji, kojima je „budućnost retrospektivno dodijelila veličinu i status izvorišta“, i oni u kojima se ne događa ništa, ali su „prožeti dubokim simboličkim smislom, kao da u samom trenutku odvijanja već predstavljaju anticipirane komemoracije“. ⁷⁰ Na kraju svog rada Nora zaključuje kako je „mjesto pamćenja dvostruko mjesto, mjesto suviška zatvoreno u sebe samog i u svoj identitet, sažeto u svoje ime, ali neprestano otvoreno širini različitih značenja“. ⁷¹

Držim da upravo u toj mogućnosti neprestane transformacije njihova značenja leži moć i ljepota mjesta pamćenja. Mjesta pamćenja mogu istovremeno potaknuti sjećanje, pomoći pri rekonstrukciji sjećanja ili pak pozvati nas na sjećanje na neki događaj. U idućem poglavlju vidjet ćemo što je u svojim pričama Huelle odabrao kao mjesta pamćenja i kako su povezana s junacima naših odabranih djela.

⁷⁰ Isto, str. 40

⁷¹ Isto, str. 42

6. Strategije pamćenja u prozi Paweła Huellea

U ovom poglavlju analitički ću obuhvatiti tri prozna djela Paweła Huellea: roman *Gdje je David Weiser?* i dvije zbirke pripovijetki: *Pripovijetke za vrijeme preseljena* te *Prva ljubav i druge pripovijetke*. Konkretnije, pokušat ću pomoću pomno odabranih citata, dočarati na koji način i kojim tehnikama grad, njegove ulice i stanovnici te predmeti utječu na pamćenje (kolektivne) prošlosti.

6.1. Grad kao palimpsest prošlosti i multikulturalnosti

„Gdańsk to tkanka mojego życia.“⁷²

„Grad je živo biće u kojemu pulsira skup svih svojstava njegovih žitelja, svih razlika kulturoloških, povijesnih, antropoloških, klasnih i dr. U nj se sažima sve ono što vam daje pravo da bez susprezanja rabite termine da je grad nekoga prihvatio, prognao, proslavio, odužio mu se, ubio ga, itd.“⁷³

Gotovo da nema pisca koji se kroz svoje književno stvaralaštvo nije „uhvatio u koštac“ s fenomenom zvanim grad. Grad je vječni izvor inspiracije mnogim piscima, pa tako i Huelleu. Huelleovo stvaralaštvo neraskidivo je vezano uz grad, točnije uz njegov rodni grad Gdanjsk. Huelleov rodni grad središnjom je temom njegovih proza. Čitajući i analizirajući njegova djela nedvojbeno možemo zaključiti kako Gdanjsk ne predstavlja samo mjesto radnje. Huelleov Gdanjsk ujedno i glavni protagonist i prostor u kojem prešućeni slojevi povijesti i tuđe kulture izlaze na vidjelo, pri čemu se grad otkriva kao palimpsest, jedan sloj preko drugog. Prostor u Huellovim romanima i pripovijetkama, smatra Jerzy Jarzębski, prikazan je kao svojevrsni palimpsest iz nekoliko razloga. Prostor Huelleova rodnoga grada ima nekoliko slojeva: ima svoj današnji oblik, zatim ima oblik koji su mu dali književni

⁷² Donata Subbotko *Bez aniola dawno bym się roztrzaskał*. Dostupno na: http://wyborcza.pl/magazyn/1,124059,15331823,Bez_aniola_dawno_bym_sie_roztrzaskał.html (pristupljeno: 10.08.2018.)

⁷³ Mirko Kovač, *Pisac i grad* u: Sarajevske sveske, br. 21-22, 2008. Dostupno na: <http://www.sveske.ba/bs/content/pisac-i-grad> (pristupljeno 10.08.2018.)

protagonisti u periodu djetinjstva, i na kraju, negdje od ispod, ima skrivenu i cenzuriranu tradiciju i mitologiju, jer potječe od Drugih, začaranu u obliku domova, ulica, svakodnevnih predmeta, starih novina, knjiga, karta grada sa stranim nazivima.⁷⁴ Skidanjem tih „slojeva“ otkriva se pravo bogatstvo naslijeđa Gdanjska: višenacionalno, višekonfesionalno, višekulturalno.

Svaki grad je palimpsest.⁷⁵ Sam naziv palimpsest etimološki potječe od grčke riječi *palímpsēstos* koja znači *nanovo ostrugan*. U Klaićevom *Rječniku stranih riječi* stoji da je palimpsest pergament s kojeg je stari tekst ostrugan, da se napiše novi (u doba oskudice pergamentima)⁷⁶. Naziv palimpsest rabi se i metaforički te se, posebice u kontekstu postkolonijalnih studija, često odnosi na kulturu kao tvorevinu nastalu akumulacijom različitih elemenata i svojstava tijekom vremena koji nikad u potpunosti ne nestaju nego uvijek za sobom ostavljaju neki trag. Vrlo slično palimpsest definiraju i autori *Rječnika književnih termina*, palimpsest označava semantički višeslojan test u kojem iza doslovnog značenja izvire skriveno značenje.⁷⁷

Upravo takav je Huelleov Gdanjsk, višeslojan, a Huelle je istinski majstor u otkrivanju tih slojeva. Opisujući grad kao palimpsest, skidajući sloj po sloj, pokazuje kako ljudi dugo pamte ono što je nestalo iz urbanizma grada, ali i ono što je ostalo, bilo to samo u tragovima ili pak u nešto izmijenjenom obliku. Pokazuje kako je moguće pokušati ukloniti ili izmijeniti materijalne dokaze onih i onoga prije nas, ali ih je nemoguće nužno i „izbrisati“ iz individualnog i kolektivnog sjećanja. Tako iz stranice u stranicu „izviru“ tragovi njemačkog Danziga ispod poslijeratnog poljskog Gdanjska.

„Znów krążyłem wokół kanalizacyjnej studzienki, widocznej nareszcie w świetle wrześnieowego słońca. Patrzyłem na kościół Zmartwychwstańców, na drewniana dzwonnice, na czerwone dachy domów, aż w końcu z żeliwnej klapy zacząłem zgarniać zbity, kruszący się piach. Stopniowo ukazywały się pod nim litery, które tworzyły napis „Kanalisation von

⁷⁴ Jerzy Jarzębski, *Leczenie przestrzeni*. Dostupno na: <http://www.tygodnik.com.pl/kontrapunkt/22-23/jarzebski.html> (pristupljeno 01.09.2018.)

⁷⁵ Paliwoda Janusz, *Pluszaki wygrały*. Dostupno na: <http://ksiazki.onet.pl/pluszaki-wygraly/ftm36> (pristupljeno 01.09.2018.)

⁷⁶ Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, priredio Željko Klaić, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001., str. 995

⁷⁷ Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński, *Słownik terminów literackich*, (ur.) Janusz Sławiński, Ossolineum, Wrocław, 1988., str. 337

Danzig”. *Nareszcie mogłem podnieść tę klapę i mogłem zajrzeć w głąb, ale teraz nie było to już potrzebne*“.⁷⁸

Otkud zapravo potječe Huelleova fascinacija njemačkom prošlosti grada i zašto joj se u svojim djelima uvijek iznova vraća?

„Njemačka prošlost grada fascinirala je nas dječake koji smo odrastali u Wreszczu ili Oliwy. To se posebice odnosi na pronađene dokumente, pisma, poštanske markice, zaostale neaktivirane mine, zahrđalo oružje, posjete njemačkom groblju. Hodali smo po njemačkim tragovima (...). Mi, stanovnici „ponovno vraćenih“ zemalja (tzv. Ziem Odzyskanych), smo čuvari njemačke kulture i moramo, htjeli ili ne, tu kulturu naslijediti, isto kao što moramo naslijediti i veliki dio židovske kulture, usprkos tome što se to ne sviđa velikom broju Poljaka“.⁷⁹

Stoga ne čudi kako je Huelle radnju romana *Gdje je David Weiser?* smjestio upravo u razdoblje djetinjstva tog, za većinu ljudi, magičnog razdoblja prožetog tajnama i bezbrižnim trenucima. Vrijeme u kojem su odrastali junaci ovog romana pedeste su godine dvadesetog stoljeća, odnosno poslijeratno vrijeme, kada je Gdanjsk promijenio svoj izgled jer su ga upravo (prisilno) napustili dotašnji stanovnici, a na njihovo su mjesto došli drugi. To su nedvojbeno bila teška vremena za poljski narod, no kada pripovjedač o njima reminiscira, ostavlja posve drugačiji dojam, jer su promatrana očima djece, koja su neopterećena problemima odraslih i nacionalnim pitanjima te su samim time otvorena prema drugima. Putevima drugih, onih koju su tu bili prije nas, ih vodi zagonetni dvanaestogodišnji židovski dječak imena David Weiser, koji ih, poput erudicijom bogatog vodiča, vodi ulicama i predgrađem nekoć veličanstvenoga grada pri tom otkrivajući niz tajni – od tajni odrastanja, tajni grada, tajni povijesti, tajni međuljudskih odnosa, tajni inicijacija, pa sve do tajni odraslih koji svoje „danas“ traže u svojem „jučer“.

⁷⁸ Paweł Huelle, *Winniczki, kałuże, deszcz* u: *Opowiadania na czas przeprowadzki*, Puls, London, 1991., str. 42

⁷⁹ *Paweł Huelle: Danzig, moja miłość*. Dostupno na: <https://www.newsweek.pl/kultura/pawel-huelle-danzig-koja-milosc/vm6evcg> (pristupljeno 01.09.2018.)

„Već sam tada, sjedeći u tajništvu škole, znao da je Weiser s posebnim zadovoljstvom slijedio njemačke tragove (...). David je očito bio opsjednut svime što je njemačko, i najbolji primjer za to bio je čitav arsenal koji je pronašao, a poslije čuvao u ciglani“.⁸⁰

Pripovjedač Heller, iz današnje perspektive, retrospektivno vraća u radoblje djetinjstva. Povratak u taj svijet obuhvaćen je mističnom, nerijetko nostalgичnom aurom koja ublažava „teške teme“ i ostavlja dojam da i nije tako teško pokrenuti dijalog s prošlošću, problematizirati zaobilaženo, suočiti se sa sobom i s drugim. U prethodnim smo poglavljima utvrdili kako povratak u razdoblje djetinjstva ima terapijsku i spoznajnu ulogu za autore i u funkciji je pronalaska odgovora na pitanja vezana za identitet i pamćenje prošlosti. Upravo se djetinjstvo pokazuje ključnim faktorom za pronalazak, odnosno utvrđivanje vlastita identiteta.

Ponovno vraćeni Poljskoj Gdanjsk, nakon 1945. godine, potpuno uništen ratnim razaranjima je Gdanjsk u kojem je Huelle proveo djetinjstvo i koji je kasnije mistificirao i mitizirao u svojim djelima. Huelleov Gdanjsk istovremeno je mjesto napuštenih domova, zaraslih vrtova, uništenih nadgrobnih spomenika, zaostalih njemačkih šmajsera, socijalističkog odgoja i mjesto na čijim ulicama i predgrađima su se odigravale njegove razigrane dječje „bitke“ pokraj pruskih kasarni, mjesto zabave, slobode i tajni. Svojim reminiscencijama na djetinjstvo provedeno u Gdanjsku, Huelle je napravio svojevrsan spomenar svojih uspomena.

U pogovoru hrvatskom izdanju napisao je: „Grad smješten između pješčanih plaža gdanjskog zaljeva i šumovitih brda bio je kraljevstvo predgrađa, rustikalnih četvrti gdje se sa škripom tramvaja miješalo kukurijekanje pijetlova i miris konjskog gnoja. To križanje velegradskih elemenata s poezijom provincijske, gotovo seoske idile, stvaralo je, danas već potpuno nepoznatu, napetost. Slično kao tada, potkožna njemština, koja je izranjala iz grobova ili natpisa na kanalizacijskom slivniku – "Danzig". U takvu ozračju prvomajske parade ili katoličke procesije na Tijelovo bile su nešto nadrealno, nešto što je tom gradu davalo dojam kao da je zaustavljen u vremenu“.⁸¹

⁸⁰ Paweł Huelle, *Gdje je David Weiser?*, Naklada MD, Zagreb, 2005., prevela Ivana Vidović-Bolt, str. 66 i str. 123

⁸¹ Paweł Huelle, *Magična karta vremena*, pogovor hrvatskom izdanju u: *Gdje je David Weiser?*, isto, str. 247

6.1.1. Ulice kao mjesta pamćenja

Završetkom Drugog svjetskog rata i dolaskom komunista na vlast u Gdanjsku je započeo proces (re)polonizacije grada. Glavni cilj bio je trajno uklanjanje svega nepoljskoga, odnosno njemačkoga, iz krajolika i arhitekture grada.

Uništeni su njemački natpisi na zgradama, dućanima, grobljima itd. Jedan od prioriteta bio je uklanjanje njemačkih naziva ulica i trgova, kojih je pred kraj rata bilo oko 1100.⁸² Neki njemački nazivi ulica i trgova su preimenovani, neki su prevedeni s njemačkog na poljski, neki su samo prekríženi crvenom crtom, neki prekriveni itd. No unatoč velikim naporima uloženim u „ušutkavanje“ svega nepoljskoga, njemačka prošlost grada ostala je prisutna na svakom koraku, progovara iz ruševina i priziva dječaka pripovjedača da ju čuje i svjedoči.

*“Zatrzymywałem się przy niektórych domach, tam gdzie spod warstwy tynku wylaniał się napis „Butter – Milch – Brot” lub „Tabakenhdlung”, patrzyłem na zardzewiałe markizy [...] i myślałem o dziadku Karolu, który nie lubił przyjeżdżać do naszego miasta, myślałem o ojcu, który z kolei pokochał to miasto, i myślałem o sobie, że jestem między nimi jak ktoś na skrzyżowaniu dróg obok kamiennego drogowskazu, na którym woda, piasek i wiatr zatarły dawno wszystkie litery”.*⁸³

U pripovijetki *Winniczki, kałuże, deszcz* kao medij kolektivnog i kulturnog pamćenja javlja se karta Gdanjska, davnog, više nepostojećeg teritorija njemačkih naziva pa bismo mogli reći da kako otac otvara kartu, otvara njemačku prošlost grada.

„Ojciec rozkładał na stole ogromną mapę z napisem „Freistadt Danzig” i znaczył na niej palcem koła, mówiąc: Tu jeszcześmy nie byli – podczas gdy ja sylabizowałem nieudolnie – Stolzenberg, Luftkurort Oliva, Nawitzweg, Glettkau, Langfuhr – i ze zdumieniem odkrywałem, że te dziwne nazwy znaczą po prostu Pohulankę, Oliwę, Dolne Młyny w Brętowie, Jelitkowo czy Wrzeszcz, a potem spostrzegalem, z jeszcze większym zdumieniem, że niektóre z nich były silniejsze od wojny, przesiedleń i pożarów, zmieniają swoje brzmienie tylko nieznacznie i jakby powierzchownie, jak ochrona orunię, jak Brosen – na Brzeźno, jak Schidlitz – na Siedlce. Lecz w największe zdumienie w tej ślimaczej geografii wprawiały mnie

⁸²Jan Daniluk, *Oswajanie miasta. O zmianach nazw ulic w powojennym Gdańsku*. Dostupno na: <https://historia.trojmiasto.pl/Oswajanie-miasta-O-zmianach-nazw-ulic-w-powojennym-Gdanskun101787.html> (pristupljeno 01.09.2018.)

⁸³Paweł Huelle, *Winniczki, kałuże, deszcz*, isto, str. 29

*miejsca, których nazwy nie zmieniły się w ogóle, które trwały przy swoich imionach jak starzy ludzie przy utartych ścieżkach“.*⁸⁴

Huelleov odnos prema gradu usko je vezan uz mehanizme pamćenja i sjećanja te uz toponime i prostore koji pokreću te mehanizme. U prethodnom poglavlju utvrdili smo kako pamćenje teži mjestima, uprostorenju, jer je pamćenje kulture uvijek i pamćenje prostora, pa tako sve ono što nas okružuje ne utječe samo na način na koji percipiramo sadašnjost i pamtimo prošlost, već i na način na koji će budućnost oblikovati i pamtiti prošlost jer upravo budućnost ima mogućnost da ispravi nepravde nanesene prošlošću, ali i da prihvati i uprisutni nasljeđe onoga i onih koji su ti bili prije nas, onih danas već odsutnih.

Ulice kao mjesta komunikacije i kolektivnog pamćenja, „živi“ su svjedok prošlosti. Priče koje su dio autobiografskog i kolektivnog sjećanja neodvojive od mjesta gdje ili u kojem se to iskustvo dogodilo i ostalo, jednom za svagda, zabilježeno u pamćenju. Kroz život ljudi vežu sjećanja i emocije pa i mirise i zvukove uz određena mjesta i predmete. Prostor implementiran taktilnim, vizualnim, auditivnim, olfaktivnim elementima u službi je pokretača sjećanja i emocija u Huellovim pričama i dovoljan je čak i najmanji (vanjski) podražaj, kako bi se pokrenula bujica sjećanja i emocija. Tako primjerice u pripovijetki *Wuj Henryk*, pad sa skija, pripovjedača retrospektivno vraća u doba djetinjstva i u njemu iznova budi sva tri osjetila.

*„A ja, leżąc w puszystym śniegu i patrząc w gwiazdy, poczułem się nagle bardzo dziwnie, bo czas, zatoczywszy koło, cofnął się w tej chwili: miałem wrażenie, jakbym właśnie spadł z trzepaka obok ceglanego domu, gdzie rosły czereśnie, gruszki i śliwki-renklody, i natychmiast poczułem w ustach smak kurzu, który unosił się nad Wrzeszczem kilkanaście lat temu, a był to smak brukowanych ulic, zarośniętych ogrodów, chodników z ubitą ziemią, wędzonych ryb w zatluszczonej gazecie, dymu z parowozów i smaru tramwajowych zwrotnic; był to smak kurzu pierwszomajowego pochodu, gimnastycznej sali i dnia pierwszej komunii, i nie pamiętam już, co było w nim silniejsze, a co słabiej uchwytnie: aromat czarnych porzeczek z ogrodu wuja Henryka czy zapachowego smaru z tramwajowej zwrotnicy“.*⁸⁵

⁸⁴ Paweł Huelle, *Winniczki, kałuże, deszcz*, isto, str. 34

⁸⁵ Paweł Huelle, *Wuj Henryk u: Opowiadania na czas przeprowadzki*, isto, str. 58

6.1.1.1 Ulica Polanki

„Znów padał deszcz. Zapewne także nad Oliwą, której dachów, ulic, ogrodów i zaułków nie zamieniłbym na żadne inne w świecie“.⁸⁶

Ulica Polanki, osim u Gdanjsku, dobila je počasno mjesto i među koricama Huellovih djela. Pripovijetka koja zatvara zbirku *Prva ljubav i druge pripovijetke* upravo je posvećena toj ulici i nosi njen naziv: *Ulica Polanki*.

Pripovjedač dobiva pozivnicu povodom 50. rođendana Lecha Wałese, tadašnjeg predsjednika. Adresa na pozivnici, ulica Polanki, djeluje na pripovjedača poput Proustova kolačića madeleine.

„W zaproszeniu pana prezydenta jedno słowo wprawilo mnie w zakłopotanie, uruchamiając przedziwny, kapryśny i meandryczny mechanizm pamięci. Tym słowem była nazwa ulicy, przy której w małym domku z ogrodem od kilku lat mieszkał pan prezydent, ulicy, która nazywa się Polanki“.⁸⁷

Te dvije riječi, napisane na komadu papira pokreću lavinu pripovjedačevih sjećanja. Ovdje se njegova individualna sjećanja, ali i sjećanja njegovih predaka isprepliću s poviješću te pripovjedač evocira vremena s početka devetnaestog stoljeća kada se ulica zvala Pelonker Weg i prostirala se od: *„koszar żółtych huzarów, czyli dzisiejszej Słowackiego, aż do Oliwy, gdzie jej wylot wychodził wprost na narożnik opackiego parku. W tamtych czasach nawierzchnia jej pokryta była nie kostką, nie asfaltem, ale kocimi łbami i konne wozy, które zdążały z Matami, Matemblewa i Firogi w dół, na oliwski targ, skręcając z Hochstreiss właśnie w Polanki, musiały hurkotać niemiłosiernie“.⁸⁸*

Prijenosnici sjećanja u pripovijetki Ulica Polanki su pripovjedačev pradjed Tadeusz, baka Maria, djed Karol i otac. Podražaj u obliku koverta na kojem je napisan naziv Ulice vraća pripovjedača u razdoblje djetinjstva, točnije u jedno zimsko popodne kada mu je baka usmenom predajom prenosila povijest Ulice i za nju vezana djedova sjećanja:

⁸⁶ Isto, str. 251

⁸⁷Paweł Huelle, *Ulica Polanki u: Pierwsza miłość i inne opowiadania*, isto, str. 212

⁸⁸ Isto, str. 212

„Dziadek opowiada Marii o autografie cesarza Francuzów, notatce marszałka Lefebvre’a, a także partyturze, którą ten dziwny Niemiec polecił wywieźć Gustawowi, a kiedy snuje tę opowieść, nawet nie może się domyślać, że jego wnuk, który za dziewiętnaście lat — kiedy nie będzie już Wolnego Miasta, wolnej Polski i Niemieckiej Rzeszy — że jego wnuk zamieszka nie opodal Polanek i usłyszy tę historię z ust babki Marii pewnego zimowego popołudnia, a potem, przez lata będzie ją nosić w sobie jak niepotrzebny balast, być może tylko po to, żeby przypomnieć ją sobie we wrześniu 1995 roku, na pięćdziesiątych urodzinach prezydenta, w jego skromnym domku przy ulicy Polanki“.⁸⁹

I nekadašnji živopisni stanovnici ove ulice tvore svojevršni palimpsest. Pripovjedač u pripovijetki *Ulica Polanki* preko sjećanja djeda Karola i dvojice njegovih prijatelji doznaje kako je nekoć tom slavnim ulicom koračao sam Napoleon: „(...)wyobrażalem sobie obłoczki kurzu, jakie opadały na Polankach tamtego czerwcowego poranka spod końskich kopyt, gdy Napoleon w asyście marszałka i szwadronu polskich kirasjerów opuszczał Oliwę, udając się w kierunku Gdańska przez Wrzeszcz“⁹⁰, prisjećając se vremena kada mu tijekom šetnje Polankom otac pokazuje napuštenu kuću u kojoj je za vrijeme rata živio Arthur Greiser⁹¹ „a czy wiesz (...) że w tym domu mieszkał prawie do końca wojny Artur Greiser?“⁹², koju će kasnije kupiti Lech Wałęsa „laureat pokojowej nagrody Nobla, który z elektryka stanie się prezydentem“⁹³ zatim u pripovijetki *Pierwsza miłość* u šetnji s prijatelem Dżezom doznaje(mo) kako je je tu živio i Gaulaiter Albert Forster⁹⁴: „a czy wiesz, kto mieszkał tu w czasie wojny? Gauleiter Albert Forster (...) ten co go powiesili!“⁹⁵, u romanu *Gdzie je David Weiser?* doznajemo kako je ovdje živio veliki filozof Arthur Schopenhauer. „Na ulicy Polanki stao je ispred jedne od starih kuća za koju se govorilo da su u njima stanovali bogaci Niemcy.

⁸⁹ Isto, str. 247-248

⁹⁰ Isto, str. 245

⁹¹ njemači Gaulaiter, član Nacističke stranke (NSDAP) i inicijator „konačnog rješenja židovskog pitanja“ u okupiranoj Poljskoj

⁹² Paweł Huelle, *Ulica Polanki*, isto, str. 229

⁹³ Isto, str. 229

⁹⁴ član Nacističke stranke (NSDAP), nasljednik Arthura Greisera, koji je po poslanju Adolfa Hitlera od 1930. godine vršio funkciju Gaulaitera u Slobodnom gradu Gdanjsk

⁹⁵ Paweł Huelle, *Pierwsza miłość* u: *Pierwsza miłość i inne opowiadania*, isto, str. 12

*Evo vidiš, a ovdje je nekad živio Schopenhauer i ispod ovih je kestena ujesen odlazio u šetnju“.*⁹⁶

6.1.2. Groblje kao mjesto pamćenja

Groblja svojom prošlošću i simbolikom predstavljaju važan dio povijesti grada. U njima se zrcale sve društvene i političke promjene koje su se dogodile kroz određeni vremenski period što je potkrijepljeno recimo židovskim imenima nakon Drugog svjetskog rata uklesanim na nadgrobnim pločama ili oskvrnutim grobnicama nakon ratnih razaranja.

Nakon rata, njemačka groblja, predstavljajući stanovnike i vrijeme koje se više nije smjelo spominjati, podlegla su antinjemačkoj akciji likvidacije svega nepoljskoga iz grada. Groblja su mjesta pamćenja koja u nama izazivaju poštovanje, emocije, ali i osjećaj prolaznosti jer povezuju tri društvene grupe: „*one koje su već otišle, one koje žive i one koje se tek trebaju roditi*“.⁹⁷

Jedno od tih groblja, koje je uspjelo opstati i koje je pronašlo svoje mjesto na stranicama svih triju Huellovih djela, je groblje u Brętowu, smješteno u Gornjem Wreszczu⁹⁸.

Poslijeratni Gdanjsk sačuvao je tragove svoje njemačke prošlosti u obliku natpisa na njemačkom jeziku, pisanih gotičkim pismom na brentovskom groblju, gdje su se „*dječaci igrali lovice između grobova brentovskog groblja*“⁹⁹ i igrali partizana koristeći oružje pronađeno i posuđeno od Weisera.

„*Da, prvo poglavlje ove nenapisane knjige počinje od riblje juhe u zaljevu i od naših igara na brentovskom groblju, kamo smo otada počeli odlaziti umjesto na plažu, i gdje su se u ljeskovom i johovom gustišu, u tišini napuštenih grobova i napuklih ploča s njemačkim natpisima odvijali naši ratovi*“.¹⁰⁰

⁹⁶ Paweł Huelle, *Gdje je David Weiser?*, isto, str. 61-62

⁹⁷ Marek Szczepański, *Podróże po mniejszym niebie*. Dostupno na:<http://gazeta.us.edu.pl/node/211461> (pristupljeno 02.09.2018.)

⁹⁸ jugozapadni dio Wreszcza

⁹⁹ Paweł Huelle, *Gdje je David Weiser?*, isto, str. 21

¹⁰⁰ Isto, str. 19

Prilikom jedne od nebrojenih avantura koje je dječak pripovjedač doživio sa zagonetnim dječakom Weiserom, one kad mu je Weiser pokazivao kako hvatati bjelouške, dječaci nailaze na grob nepoznatog im vršnjaka. Pokušavajući dešifrirati natpis na nepoznatom im jeziku i uviđajući kako se radi o njihovu vršnjaku po prvi puta se susreću s prolaznošću vremena, gubitkom i smrću.

„Ovdje nešto piše – obratio sam se Weiseru. Znaš li to pročitati? Sagnuo je glavu i pročitao.

„Hier ruht in Got Horst Meller. 8.VI. 1925.-15.I.1936.“ – i nastavio sricati – „Werst unser Slieb alle Zeit und Hliebst es auch in Snigkeit.“ Ne znam njemački – objasnio je – ali ovo prvo znači da ovdje u miru Božjem počiva Horst Meller, a to drugo je neki stih koji se rimuje. Pogledaj, prstom je dotaknuo urezbareni natpis od gotičkih slova (...)“¹⁰¹

U pripovijetki *Winniczki, kałuże, deszcz*, pripovjedačev otac gubi posao u brodogradilištu jer je odbio potpisati ugovor za izgradnju sovjetskog broda i prisiljen okolnostima, zapošljava se kao smetlar. Kao izvor dodatne zarade javljaju se puževi, koje otac sa svojim sinom skuplja i prodaje. Njihova potraga za što više puževa, a samim time i za većom zaradom, dovodi ih do groblja na kojem se uspostavi da ih ima najviše. Kao što je ranije prikazano, groblja su izvor kulturnog identiteta, a u ovom slučaju ne samo da prepričavaju priče te time omogućuju opstanak povijesti i kulture već pružaju mogućnost opstanka jednoj cijeloj obitelji. Nije li, stoga, slučajnost da su upravo na groblju pronašli bogatstvo puževa?

„Wracając z Dolnych Młynów przez Brętowo, zahaczyliśmy o skraj starego cmentarza, gdzie wśród zarośniętych nagrobków z niemieckimi napisami, wśród potrzaskanych figur aniołów i zmurszałych krzyży oplecionych rdestem natrafiliśmy na prawdziwe królestwo ślimaków. (...)Tam krzewy i liście mają specjalny smak, bo ciągną z ziemi trochę lepsze soki, winniczki to czują (...)“¹⁰²

Njemačka prošlost grada, poput sjene, prati junake naših priča na svakom koraku. Ne možemo se oteti dojmu kao da groblja prizivaju da ih se primijeti, da ih se čuje i da ih se ne zaboravi. Žele da priče ljudi budu ispričane, ali prije svega da ne budu zaboravljene. Poput palimpsesta, groblje je satkano od slojeva, čijim skidanjem dolazimo do prave istine za kojom

¹⁰¹ Isto, str. 205

¹⁰² Paweł Huelle, *Winniczki, kałuże, deszcz*, isto str. 38

i njihovi dječji umovi, tako mladi i neiskvareni tragaju. Ali tek kao odrasla osoba, Huelle u ulozi pripovjedača shvaća značaj tih slojeva. Kroz gradnju vlastitog identiteta i godine iskustva stekao je ključ koji otvara vrata u skoro zaboravljenu prošlost.

„Przechodząc niedaleko Politechniki, weszliśmy, zresztą jakby niechcący, na zarośnięte alejki cmentarza, na którym chowano kiedyś Niemców (...)“¹⁰³

Napušteni i porazbijani grobovi materijalni su svjedoci stanovništva koje je nekoć tu živjelo i koji su unatoč oštrom zubu vremena, opstali kako bi nam ispričali svoju priču. I dok nakon smrti čovjek sa sobom ne odnosi ništa, istovremeno ostavlja podsjetnik i dokaz da je hodao tom zemljom. Generacije su groblju ono što su godovi stablu. Ostavljaju trag koji je vidljiv, a kasnije podložan interpretacijama.

„Iza nas je već bio brežuljak, a iza zavoja ceste, koja se blago spuštala, izronio je kraj groblja. Na toj su strani svi grobovi bili porazbijani, a zahrđali križevi, obrasli pirevinom, travom i koprivama izgledali su kao jarboli potopljenih brodova koji strše“.¹⁰⁴

6.2. Predmeti kao nositelji pamćenja

Predmeti u Huellovim djelima također zauzimaju važno mjesto, predstavljaju element koji povezuje sadašnjost s prošlošću. Predmeti na koje nailaze junaci Huellovih priča, materijalni su tragovi kulture koja više ne postoji, podsjećaju nas na svijet koji je prošao, ali predstavljaju i sigurnu luku u potrazi za njihovim identitetom, koji je za vrijeme komunizma bio zatiran.

6.2.1 Stol kao figura sjećanja

U pripovjedačevim oživljenim uspomename, predmeti koji su naizgled ni po čemu posebni, poput stola ili stare požutjele fotografije, prerastaju u simbole koji su obilježili određeni dio njegova života i života njegovih predaka.

Predmeti potiču sjećanja na određene događaje, uključujući i one kojih se ponekad ne želimo prisjetiti. Primjerice u pripovijetki *Stol*, stol, koji inače predstavlja mjesto okupljanja

¹⁰³ Isto, str. 38

¹⁰⁴ Paweł Huelle, *Gdje je David Weiser?*, isto, str. 218

obitelji, rodbine i prijatelja u ovoj priči predstavlja kamen spoticanja pripovjedačevih roditelja. No nije to bilo kakav stol, to je njemački stol koji je otac kupio 1946. godine od gospodina Polaske prije no što je on otišao u Njemačku.

*„To je njemački stol – podizala je glas mama – već si ga odavno trebao posjeći na komadiće. Kad pomislim (...) da je za njim sjedio gestapovac i, poslije posla, jeo ugora u umaku, odmah mi je zlo“.*¹⁰⁵

Stol je postao „simbol svega što su Nijemci učinili Poljacima.“¹⁰⁶ Kako su 1939. godine Hitler i Staljin, paktom Ribbentrop-Molotov, podijelili Poljsku, tako je sad taj njemački komad namještaja „podijelio“ pripovjedačeve roditelje. Kao što je ranije spomenuto, predmeti imaju mogućnost da usidre obitelj, ali isto tako da ih podijele. Ovdje govorimo o moći koju politički sustav ima nad pojedincem i kako borbe moći mogu poljuljati opstanak, a predmeti to zorno bilježe i pamte.

*„Znao sam da će učas otpočeti svađa. Mama se panično bojala Nijemaca i ništa je nije moglo izliječiti od tog straha, dok je otac najveću mržnju osjećao prema zemljacima Fjodora Dostojevskog. Nevidljiva je granica protjecala stolom gospodina Polaskea iz Zaspe i dijelila ih, baš kao i onda, godine trideset devete, kada je zemlja njihova djetinjstva – što miriše na jabuke, halvu i drvene pernice u kojima su lupkale krede – poderana poput komada platna na dva dijela između kojih se ljeskala srebrna nit Buga.“*¹⁰⁷

U pripovijetki iščitamo i problem ukorjenjenja novih stanovnika u novom im i stranom mjestu.

„Otac je pričao o tome kako je četrdeset pete godine stigao do Gdanjska rijekom Wislom, u starom kajaku, jer nije imao nikakvih dokumenata i plašio se željezničkih kolodvora i mjesta koja su obilazile sovjetske parole. Gospodin Kaspar (...) pričao je kako je hodao kroz prazna sela gdje su škripali otvoreni prozorski kapci i odškrinuta vrata: „Kaspere, dođi, Kaspere, uđi!“ Ali on se nije mogao odlučiti jer je za osobom ostavio grad, najljepši na svijetu, grad crkava i sinagoga, blagih brežuljaka i smrekovih šumica oko

¹⁰⁵ Paweł Huelle, *Stol*, 15 dana, God. 37, br. 3, 1994., preveo Dalibor Blažina

¹⁰⁶ Filip Kozina, *Prisutnost odsutnog: pamćenje povijesti u "Pripovijetkama za vrijeme preseljenja" Pawela Huellea u: Književna smotra : časopis za svjetsku književnost*, XLI/2009 (2009), 151 (1), str.124

¹⁰⁷ Paweł Huelle, *Stol*, isto

predgrađa, grad njegova djetinjstva, mladosti i rata, koje se sa sada nalazio pod boljševičkom vlašću“.¹⁰⁸

6.2.2. Fotografija kao figura sjećanja

U pripovijetki *Stol* u burnu prošlost grada nas, osim stola, uvodi i fotografija, fotografija iz obiteljskog albuma, koju je gospodin Polaske ostavio zajedno sa stolom.

„Volio sam promatrati tu fotografiju (...) Sve je brujalo od pokreta i života, Lange Brücke je bio nalik na pravu luku i premda su svi cimeri hotela, barova i trgovačkih mjenjačnica zvučali strano, ipak je to bio privlačan prizor. Ni u čemu nije podsjećao na Dugu obalu koja je, istina, obnovljena nakon velikog požara i bombardiranja, ali koja bola u oči svojom pustoši bespotrebnih ureda, crvenih transparentata ovješanih na zidovima i zelenom niti Motlawe po kojoj su plovili milicijski motornjak i, jednom davno, brod vojne Obalne straže“.¹⁰⁹

Fotografija kao materijalni svjedok trenutka zaustavljenog u vremenu može istovremeno pričati nekoliko priča. Osim očite priče koja se nalazi na fotografiji, može pričati i okolnostima u kojim je fotografija nastala i o ljudima koju su stajali iza te fotografije, odnosno fotografskog aparata. Njihova funkcija je zaustaviti vrijeme, prizvati u pamćenje trenutak i vrijeme u kojem je fotografija nastala.

„A ta ostatnia fotografia – powiedział po chwili milczenia – była zrobiona całkiem nielegalnie, spod płaszczu i na dodatek w zonie, gdzie samo posiadanie aparatu było przestępstwem politycznym. (...) Twarze deportowanych Niemców były tak niewyraźne, że uwierzyliśmy mu na słowo, lecz zaraz, prawie natychmiast po tym, co powiedział Barba, Alek i ja poczuliśmy się trochę dziwnie, jakbyśmy to my sami zarządzili wypędzenie, jakby to od nas, nie od Stalina i Roosevelta, zależało, gdzie kto miał mieszkać i jakim mówić miał językiem“.¹¹⁰

Promatrajući tu fotografiju, pripovjedač se prisjeća djeda i njegove sudbine, ali i sudbine brojnih drugih koji su morali napustiti svoje male domovine početkom rata.

¹⁰⁸ Isto

¹⁰⁹ Isto

¹¹⁰ Paweł Huelle, *Szczęśliwe dni u: Pierwsza miłość i inne opowiadania*, isto, str. 133

„W takim samym wagonie – wskazałem na zdjęcie – mój dziadek podróżował do Auschwitz i to nie była zwykła stacja kolejowa, tak samo jak nie była to zwykła deportacja, repatriacja czy wypędzenie“.¹¹¹

Rekonstruirajući svijet vlastita djetinjstva, Huelle se u sjećanjima ne vraća samo mjesto u kojem se rodio i u kojem je proveo svoje djetinjstvo, nego i u mjesta u kojima nikada nije bio, a koja su snažna utjecala na njegov identitet. Kao što smo već rekli, veliku ulogu u oblikovanju vlastita identiteta, za autora ima mala domovina njegovih predaka. Tako primjerice iako Huelle nikad nije bio u zavičaju svojih predaka, on do njihovih iskustava i sjećanja dolazi indirektno, preko kolektivnog pamćenja koja mu prenosi njegova obitelj. Sjećanja i iskustva njegovog oca i djedova utječu i na njegova iskustva i sjećanja. Dječakova obitelj potječe iz područja široko shvaćenog poljskog Istoka, tzv. *Kresy*, a kao materijalni dokaz tome svjedoče fotografije sačuvane u obiteljskim albumima.

U pripovijetki *Winniczki, kałuże, deszcz* otac pokazuje fotografije na kojima se nalazi dječakov djed Karol „w mundurze porucznika cesarsko-królewskiej artylerii(...)“¹¹² „To Gorlice - mówił ojciec – rok 1915, rok ofensywy austriackiej w Karpatach Wschodnich. A to twój dziadek z prezydentem Mościckim - podawał następne zdjęcie – już w wolnej Polsce, kiedy otwierają fabrykę koło Tarnowa“.¹¹³

Otac potom vadi fotografije na kojima je dječakov pradjed Tadeusz. Upravo ta jedna fotografija povezuje nekoliko generacija i otvara dječaku taj, njemu nepoznati, mitski prostor Kresa.

„Na dolnym marginesie widniał wklęsły napis pociągnięty srebrzanką: „Atelier Artistique Photographique – Stella“. Byłem zachwycony kształtem tych liter, podobnie jak dwugłowym orłem Monarchii, także wklęsłym i srebrnym. „Lwów, 3-go maja 1911-go“ (...) Zaczynałem go widzieć, jak w tym swoim surducie przemierza Wały Hetmańskie, jak mija pomnik Sobieskiego i jak na siwe, krótko przycięte włosy i klapy surduta opadają mu wolno kwiaty akacji; i widziałem go coraz wyraźniej w tym dziwnym, nieznanym mi mieście, które nazywało się Lwów, Lemberg lub Lwiw, mieście, które miało Politechnikę, teatr, dworzec kolejowy, ale nie miało portu ani stoczni, i zrozumiałem nagle, dlaczego ojciec zaraz po

¹¹¹Isto, str. 134

¹¹² Paweł Huelle, *Winniczki, kałuże, deszcz*, isto, str. 30

¹¹³ Isto, str. 30

*drugiej wojnie przyjechał do Gdańska, dlaczego zapisał się na Politechnikę i studiował budowę maszyn okrętowych“.*¹¹⁴

U romanu *Gdje je David Weiser?* o bolnoj prošlosti govori i kolekcija poštanskih maraka s likom Hitlera u vlasništvu naslovnog junaka. Poštanske marke s likom Hitlera, negdje od ispod, nijemo svjedoče o mučnoj prošlosti grada i sudbina ljudi koji su stradali „njegovom rukom“ iako dječacima one ne predstavlja ništa više, nego li mete na zidu za njihove prve pucnje iz njemačkih oružja. Lice diktatora pod čijim su vodstvom ispaljeni prvi hitci upravo u njihove sugrađane, postalo je predmetom njihovih prvih hitaca. Tim činom nesvjesno završavaju jedan ciklus i stavljaju završni sloj na jedno mučno razdoblje.

*„Weiser je iz sanduka za municiju izvukao album. Da, bio je je to pravi pravcati album za marke s tvrdim koricama, s kartonskim stranicama po kojima su se kao zrake svjetla protezale trake pod celofana. Unutra su gotovo na svim stranicama u jednakim redovima bile posložene dvije vrste maraka Generalne Gubernije: jedne su predstavljale Hitlera, druge – dvorište vavelskog dvorca gdje je u vrijeme okupacije stolovao Hansk Frank. (...) Onih s Hitlerom bilo je zasigurno više, tmurno lice s brkom gledalo nas je kao na paradi, gotovo sa svih strana u ravnim redovima“.*¹¹⁵

6.2.3 Novac kao predmet pamćenja

U pripovijetki *Srebrny deszcz* Nijemac Winterhaus dolazi u kuću gospodina Anuszewicza, repatriranog Poljaka, u potrazi za blagom, koje je njegov otac sakrio u kuhinjskom ormariću. Doznajemo kako su on i njegova obitelj živjeli u toj kući sve do kraja rata, kada su, kao i brojni drugi Nijemci, morali napustiti svoje domove. Prije no što su morali pobjeći iz svog doma, Winterhauseov otac je kuhinjskom ormariću sakrio „*monety, co byli bite w Danzig, to znaczy w Gdańsk – poprawił się – w tajemnicy przed moja matka, przede mno i przed mój bchat*“.¹¹⁶ Nekim čudom uspijevaju pronaći ormarić s novcem u šupi Anuszewiczewa šogora Beneka.

¹¹⁴ Isto, str. 32-33

¹¹⁵ Paweł Huelle, *Gdje je David Weiser?*, isto, str. 150-151

¹¹⁶ Paweł Huelle, *Srebrny deszcz* u: *Pierwsza miłość i inne opowiadania*, isto, str. 186

„Winterhaus (...) rzucił na stół brzęczące grosze, talary, półtalary, trojaki, donatywy, orty i wyglądało to niczym srebrny deszcz, w którym gdzieniegdzie tylko przez przypadek błysnęła sztuka złota. Jagiellonowie, Sasi, Wazowie, gryfici, komturzy pruscy, elektorzy, wszyscy spoczywali teraz zgodnie obok siebie, jak gdyby nigdy nie dzieliły ich dobyte miecze, bitewne pola, cła, intrygi, podstępne mordy i okręty pozatapiane gdzieś na dnie zatoki. Nie było duplikatów. Jedynie pięciodukatówka z popiersiem króla Władysława i panoramą miasta na rewersie występowała w trzech, nieidentycznych zresztą egzemplarzach“.¹¹⁷

Ova „srebrna kiša“ novaca simboličan je prikaz dugotrajnosti grada. Novac, svaki drugačiji, svaki iz nekog drugog razdoblja, svjedoči o bogatoj povijesti grada.

U želji da Winterhausu pokažu grad, njih trojica uzimaju gumeni ponton i odlaze na rijeku. No, gumeni ponton je imao rupu te je potonuo zajedno sa svim novcem. Spašen je samo je jedan novčić koji je ostao u džepiću Anuszewiczeve košulje. Ponovno pronađeno pa ubrzo netragom nestalo vrijedno nasljedstvo možemo simbolički shvatiti kao sudbinu koja je zadesila ljude i grad nakon 1945. godine, kada se dotadašnje raznoliko stanovništvo i bogato kulturno naslijeđe grada „rasplinulo“ pod žestokim udarima „valova“ komunizma.

¹¹⁷ Isto, str. 192

7. Zaključak

Drugi svjetski rat, poslijeratno prekrajanje granica, etničko čišćenje Poljske od njemačkog stanovništva i prisilna repatrijacija Poljaka, protjeranih iz istočne Poljske i komunizam nedvojbeno su ostavili dubok trag na poljskom društveno-političkom i književnom polju. Pad komunizma, totalitarnog režima koji je četiri desetljeća pokušavao zatrti poslijeratne događaje i utjecati na pamćenje povijesti, omogućio je književnosti da preispita „bijeke mrlje“ poljske povijesti, kao što je primjerice višenacionalna prijeratna Poljska, i pitanja vezana za identitet.

Preko književnosti malih domovina tragalo se za izgubljenim identitetom što je vidljivo u djelima Paweła Huellea. Huelle, opisujući rodni Gdanjsk provlači čitatelja kroz nataložene slojeve kompleksne povijesti svoga naroda, obitelji i onoga što je sam proživljavao pazeći pritom da zadrži svoje doživljaje dostojanstvenim jer to je pamćenje njegovih roditelja, djedova i baka koji su ih sačuvali unatoč naporima da ih se promijeni ili u potpunosti izbriše. Njegova posvećenost detaljnom, netrivialnom opisivanju spomenik je kulturama navedenim u radu koje su tijekom tih povijesnih razdoblja stradale jer sve su one doprinijele današnjem izgledu njegovog rodnog grada. Huelle sinestezijom uvlači čitatelja u trenutak, ali i na mjesto događaja što rezultira stvaranjem dojma prisutnosti i budi empatiju.

Kao što zahvaljujući ljudskom pamćenju zadržavamo djelić povijesti, tako dio povijesti nose mjesta i predmeti. Unatoč pokušajima da se povijest razaranjima briše, na taj način samo se stvara nova povijest koja u sinergiji s ljudskom sviješću i pamćenjem stvara sliku koju nitko ne može obrisati. Huelle se služi mjestom kao što je groblje da bi pokazao slojevitost povijesti prikazanu kroz neizbježan završetak ljudskog života, početak buđenja brige o vlastitom identitetu jer nas podsjeća na sve ono i one koje su prije nas tu bili. Koristi predmete kao neizbrisiv trag i poveznicu između jučer i danas.

Shvatimo li književnosti kao nositeljicu i čuvaricu individualnog i kolektivnog pamćenja onda ne treba brinuti da će (multi)kulturna prošlost Gdanjska biti zaboravljena jer će zauvijek ostati zapisana na stranicama Huellovih djela.

8. Bibliografija

Assmann Jan, *Kultura sjećanja u: Kultura pamćenja i historija*, (ur.) Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.

Blažina Dalibor, *U auri dušnog dana : ogledi i rasprave o poljskoj književnosti i njezinoj hrvatskoj recepciji*, Hrvatsko filološko društvo, 2005.

Brkljačić Maja, Prlenda Sandra, *Zašto pamćenje i sjećanje? u: Kultura pamćenja i historija*, (ur.) Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.

Czapliński Przemysław, *Literatura małych ojczyzn – koniec i początek*, u: *Pisać poza rok 2000. Studia i szkice literackie*, (ur.) A. Lam, T. Wroczyński, Warszawa, 2002.

Davies Norman, *Gedantum. Wolne Miasto, dwukrotnie*, u: *Zaginione krolestwa*, Znak, Kraków, 2010.

Dutka Elżbieta, *Zapisywanie miejsca. Szkice o Śląsku w literaturze przełomu wieków XX i XXI*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 2011.

Głowiński Michał, Kostkiewiczowa Teresa, Okopień-Sławińska Aleksandra, Sławiński Janusz, *Słownik terminów literackich*, (ur.) Janusz Sławiński, Ossolineum, Wrocław, 1988.

Huelle Paweł, *Opowiadania na czas przeprowadzki*, Puls, London, 1991.

Huelle Paweł, *Pierwsza miłość i inne opowiadania*, Puls, London, 1996.

Huelle Paweł, *Gdje je David Weiser?*, Naklada MD, Zagreb, 2005., prevela Ivana Vidović-Bolt

Huelle Paweł, *Stol*, 15 dana, God. 37, br. 3, 1994., preveo Dalibor Blažina

Paweł Huelle, *Čudo*, u: *Časopis Listy*, Časopis studenata zapadne slavistike Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, III broj, 2010., prevela Tatjana Tomičić

Janković Branimir, *Teorijsko-istraživački pristupi / Historija sjećanja i pamćenja*, u: *Historijski zbornik*, god. LXIII, br. 1, Zagreb, 2010.

Klaić Bratoljub, *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, priredio Željko Klaić, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001.

Kozina Filip, *Prisutnost odsutnog: pamćenje povijesti u "Pripovijetkama za vrijeme preseljenja" Pawela Huellea* u: *Književna smotra : časopis za svjetsku književnost*, XLI/2009 (2009), 151 (1)

Nora Pierre, *Između Pamćenja i Historije. Problematika mjesta* u: *Kultura pamćenja i historija*, (ur.) Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.

Ostaszewski Robert, *Lokalni hodowcy „korzeni”* u: *Dekada Literacka*, br. 7-8, 2002.

Szydłowska Joanna, *Kategoria pogranicza jako "testament Ziemi Zachodnich i Północnych"*, *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna* 3-4, 2007-2008.

Tymowski Michał, *Kratka povijest Poljske*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.

Weinrich Harald, *Leta: Umjetnost i kritika zaborava*, Algoritam, Zagreb, 2007.

Internetski izvori:

Arambašić Višnja, Hećej Nika, *Gdańsk In Your Pocket - Special edition guide to Euro 2012*. Dostupno na: <https://paperzz.com/doc/5149302/gdanjsk---in-your-pocket>

Brzeziński Piotr, Chrzanowski Robert, *Masakra na Wybrzeżu w grudniu 1970 roku*. Dostupno na: <https://dziennikbaltycki.pl/masakra-na-wybrzezu-w-grudniu-1970-roku-archiwalne-zdjecia/ar/721493>

Daniluk Jan, *Oswajanie miasta. O zmianach nazw ulic w powojennym Gdańsku*. Dostupno na: <https://historia.trojmiasto.pl/Oswajanie-miasta-O-zmianach-nazw-ulic-w-powojennym-Gdanskun101787.html>

Gdańsk 1918 – 1945. Niepodległość oddalona. Dostupno na: <http://www.lprpomorze.pl/index.php?m=biuletynyview&lp=56>

Gdańsk – Prusy Zachodnie. Dostępno na: http://www.wikiwand.com/pl/Gda%C5%84sk-Prusy_Zachodnie

Gdańsk – dawniej Danzig, 1945–1955. Miasto – ludzie – pamięć. Dostępno na: <http://www.dobrewiadomosci.eu/relacje/3984-gdask-dawniej-danzig-19451955-miasto-ludzie-pami>

Ileš Tatjana, *Album-grad*. Dostępno na: <http://www.matica.hr/kolo/311/albumgrad-20601/>

Jarzębski Jerzy, *Leczenie przestrzeni*. Dostępno na: <http://www.tygodnik.com.pl/kontrapunkt/22-23/jarzebski.html>

Jerzyna Marcin, *Paweł Huelle (ur. 1957)*. Dostępno na: <http://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/pawel-huelle-ur-1957/>

Kovač Mirko, *Pisac i grad* u: *Sarajevske sveske*, br. 21-22, 2008. Dostępno na: <http://www.sveske.ba/bs/content/pisac-i-grad>

Kowalska Ewa, *Cmentarz w Brętowie. Nagrobek Horsta Mellerera z powieści Pawła Huelle „Weiser Dawidek”*. Dostępno na: <http://ibedeker.pl/na-goraco/cmentarz-w-bretowie-nagrobek-horsta-mellerera-z-powiesci-pawla-huelle-weiser-dawidek/>

Mała Ojczyzna. Dostępno na: http://teatrnn.pl/leksykon/node/983/ma%C5%82a_ojczyzna

Małaszko Małgorzata, Paweł Huelle o sobie. Dostępno na: <https://www.polskieradio.pl/8/380/Artykul/411855,Pawel-Huelle-o-sobie>

Paliwoda Janusz, *Pluszaki wygrały*. Dostępno na: <http://ksiazki.onet.pl/pluszaki-wygraly/ftm36>

Paweł Huelle: Danzig, moja miłość. Dostępno na: <https://www.newsweek.pl/kultura/pawel-huelle-danzig-moja-milosc/vm6evcg>

Progon Nijemaca nakon Drugog svjetskog rata. Dostępno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Progon_Nijemaca_nakon_Drugog_svjetskog_rata

Subbotko Donata, Bez anioła dawno bym się roztrzaskał. Dostępno na: http://wyborcza.pl/magazyn/1,124059,15331823,Bez_anioła_dawno_bym_sie_roztrzaskał.html

Szczepański Marek, *Podróże po mniejszym niebie*. Dostępno na:

<http://gazeta.us.edu.pl/node/211461>

Szwedowska Joanna, *Gdańsk, czyli historia znikania*. Dostępno na:

<http://www.polskieradio.pl/8/3668/Artykul/1221168,Pawel-Huelle-wojna-wymazala-Polakow-z-Gdanska>

43. rocznica krwawego Grudnia 1970. Dostępno na: <https://prawy.pl/807-43-rocznica-krwawego-grudnia-1970/>

9. Sažetak

Poljska književnost druge polovice 20. stoljeća još oporavljala se od nacizma dok je kontrolu nad njom preuzeo komunizam. Utjecaj te dvije ideologije bio je vidljiv u gotovo svim sferama javnog, ali i privatnog života. Zadirali su u društveno-političke odnose, ali i u književnost. Pamćenje naroda i pojedinaca bilo je iskrivljavano, njime se upravljalo i u konačnici, pokušalo se izbrisati. U ovom radu opisan je doprinos Paweła Huellea u očuvanju prošlosti ljudi zahvaćenih tim promjenama. Pristupa gradu Gdanjsku kao palimpsestu i kroz njega prikazuje slojeve multikulturalne prošlosti. Obradena djela su roman *Gdje je David Weiser?* te dvije zbirke pripovijetki *Pripovijetke za vrijeme preseljenja* i *Prva ljubav i druge pripovijetke*. Ovaj rad daje presjek tog povijesnog razdoblja, pronađeni i analizirani su palimpsesti u navedenim djelima te su uvedeni i objašnjeni glavni pojmovi vezani za kulturno pamćenje i sjećanje.

Ključne riječi: *pamćenje, sjećanje, palimpsest, male domovine, identitet*